

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ**

Drobná kriminalita v Náchodě a okolí v první třetině 17. století

Barbora Stehlíková

**Bakalářská práce
2012**

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedené v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 29. 6. 2012.

Barbora Stehlíková

Největší dík patří vedoucímu mé práce doc. Mgr. Jiřímu Kubešovi, Ph. D. za nadstandardní konzultace a připomínky, bez kterých by tato práce nevznikla. Dále pak děkuji rodině a příteli za trpělivost při mých stavech úzkosti a v neposlední řadě také pracovníkům ze Státního okresního archívu v Náchodě za ochotu a pomoc.

Souhrn

Bakalářská práce se zabývá drobnou kriminalitou, která byla řešena před rychtářským soudem v Náchodě a okolí v první třetině 17. století, konkrétně v letech 1615-1622. Hrdelní kriminalita v Náchodě již zpracována byla. Náchodská smolná kniha má i svoji ediční podobu, ale o drobné kriminalitě, do které spadají spory o čest nebo spory o dluhy, žádná souhrnná práce nevyšla. Všechny tyto přestupky jsou zaznamenány v náhodských rychtářských manuálech, které jsem se rozhodla zpracovat a zasadit do kontextu podobného bádání na jiných panstvích. Obsahem práce jsou poměry v Náchodě od středověku až po sledované období, vymezení úřadu a funkce rychtáře v raném novověku, analýza manuálů ve sledovaném období, rozdělení podle případů a zjištění jakým způsobem byly spory rychtářem řešeny.

Klíčová slova: Náchod, rychtář, kriminalita, raný novověk

Abstrakt

My work is about minor crimes, which were solved by local judges in Náchod and its surroundings in the first third of the 17th century, concretely from 1615 to 1622. Capital crimes in Náchod were already worked on. Pitch books in Náchod have been published too, but work regarded minor crimes has not been published yet. All these crimes are mentioned in protocols in 17th century in Náchod. My work is also about the situation in Náchod from the Middle Age to the 17th century, description of the activities and importance of the bailiff in the Early Modern Era, analyses of the protocols, differences of the cases and analyses of the solutions made by local judges.

Key words: Náchod, bailiff, crimes, Early modern Era

Obsah

I. Úvod	2
II. Dějiny poddanského města a panství Náchod od středověku do poloviny 17. století	5
III. Rychtáři v raném novověku v českých zemích	20
IV. Drobná kriminalita v Náchodě a okolí na začátku 17. století	30
IV. 1. Kodifikace městského práva	32
IV. 2. Typologie sporů	33
IV. 3. Trestněprávní spory	36
IV. 3. 1. Spory o čest	36
IV. 3. 2. Násilné spory	40
IV. 3. 3. Majetkové spory	42
IV. 3. 4. Porušení sousedského soužití	44
IV. 4. Civilněprávní spory	44
IV. 4. 1. Majetkové pře, dluhy	45
IV. 4. 2. Zápisy ručení a přátelská porovnání	49
V. Závěr	51
VI. Resume	53
VII. Seznam pramenů a literatury	54
VIII. Obrazové přílohy	59

I. Úvod

Přestože je kriminalita atraktivní téma naší historie a historikové průběžně zpracovávají trestní právo již od 19. století, kdy vznikaly především edice pramenů¹, jsou zde stále oblasti bádání, které nejsou zcela prozkoumané. Jedním z takových témat je i drobná kriminalita, která tvořila značnou část každodenního života raně novověkých obyvatel. Na tuto méně probádanou stránku kriminality je zaměřená i tato práce, která se zabývá drobnými každodenními přestupky a konfliktními situacemi mezi obyvateli náchodského panství v první třetině 17. století.

V průběhu 20. století byly vydávány další prameny k dějinám městského hrdelního soudnictví² a také již vznikaly různé práce týkající se vývoje právních dějin, které jsou zaměřeny na rozbor a kritické zhodnocení právních textů,³ ale i zde šlo stěžejně o hrdelní jurisdikci. Díky této činnosti mohly začít vycházet první příspěvky k dějinám hrdelního soudnictví.

Vliv na české polistopadové dějepisectví měla především francouzská škola Annales, ale také postmodernismus a historická antropologie. Pod vlivem těchto zahraničních metod se ukazují nové možnosti bádání, vznikají knižní syntézy⁴ zaměřené na trestní právo a historikové se také začali orientovat více na problematiku každodenního konfliktu v okrajových vrstvách společnosti.⁵ Současní badatelé pak mapují jak samotné konflikty, tak také snahy vrchnosti o trestní a sociální disciplinaci poddaného obyvatelstva.⁶

Velký potenciál k poznání hrdelního i civilního soudního řízení a jejich případného prolínání poskytují záznamy pořízené v Náchodě. Náchodské hrdelní soudnictví, které je

¹ Soupis pramenů je v knize: FRANCEK, Jindřich. ŠIMEK, Tomáš. (edd.), *Hrdelní soudnictví českých zemí. Soupis pramenů a literatury*, Pardubice 1995.

² Význam těchto edic vyzdvihl PÁNEK, Jaroslav. *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách. Výsledky, problémy a perspektivy studia*. Československý časopis historický 32, 1984. s. 693-728. zde s. 698-699.

³ Opět PÁNEK, Jaroslav. *Městské hrdelní soudnictví*. s. 699-701., KLABOUCH, Jiří. *Staré české soudnictví (Jak se dříve soudilo ?)*. Orbis 1967., DIBELKA, Jaroslav. *K novým možnostem studia trestněprávní problematiky. Obranné strategie mužů a žen obviněných ze smilstva na třeboňském panství (1650-1750)*. Československý časopis historický 106, 2008. s. 19-53. Atd.

⁴ FRANCEK, Jindřich, *Zločin a trest v českých dějinách*, Praha 1999. ISBN 80-86182-91-6.

⁵ ČECHURA, Jaroslav. *Kriminalita a každodennost v raném novověku. Jižní Čechy 1650-1770*. Argo 2008. ISBN 978-80-257-0049-5., SIGLOVÁ, Tereza. *Soudové zisky nenesou. Spory obyvatel městeček pardubického panství v 16. a 17. století*. Brno 2011. ISBN 978-80-86488-80-6., SCHWALLEROVÁ, Jana. *Spory poddaných městečka Veselí nad Lužnicí ve světle rychtářských knih (1630-1783)*. Diplomová práce FF UK. Praha 2002.

⁶ MATLAS, Pavel. *Shovívavá vrchnost a neukáznění poddaní? Hranice trestní disciplinace poddaného obyvatelstva na panství Hluboká nad Vltavou v 17.-18. století*. Agro 2011. ISBN 978-80-257-0382-3.

zaznamenáno především v náchodské smolné knize, již zpracoval Jan Čížek⁷ a k tomuto tématu vznikly i další mladší práce.⁸

Naproti tomu přestupkům proti soudobým společenským normám, které byly řešeny v rámci civilněprávního soudu, se v Náchodě nikdo dosud nevěnoval. Materiály k tomuto odvětví kriminality jsou uloženy ve Státním okresním archívu v Náchodě ve fondu Archív města Náchoda. Jde o zápisy, které pořídili náchodští rychtáři v letech 1603-1632 a které se proto nazývají rychtářské manuály.⁹ Celá kniha obsahuje přes 270 folií. Z tohoto rozsáhlého souboru jsem si nakonec pro zpracování vybrala období osmi let (1615-1622). Výběr byl ovlivněn především rozmanitostí sporů zachycených v těchto letech a dalším hlediskem bylo také to, že téměř všechny spory byly zaznamenány i s rozsudkem.

Práci jsem si rozčlenila na několik kapitol a hned v první kapitole se zaměřím na dějiny Náchoda od prvních zmínek až do 17. století. Nejvíce informací o městě a panství Náchod jsem čerpala z dvoudílné knihy regionálního historika Jana Karla Hrašeho¹⁰ a také z knihy současné ředitelky náchodského státního okresního archívu Lidie Baštecké,¹¹ dále pak vzniklo pár dílčích studií od Petra Černikovského.¹² V této kapitole také přiblížím, jaké rody Náchod vlastnily a jak přispívaly k zvětšování tohoto panství. V této první části se pak rozepíši hlavně o období, kdy byl Náchod rezidenčním městem rodu Smiřických, neboť právě doba, kdy v Náchodě působili poslední Smiřičtí, spadá do období první třetiny 17. století. Kromě samotných medailonků jednotlivých členů a osudu, který tento rod postihl, zmíním, jak Smiřičtí náchodské panství spravovali a jak toto město za jejich vlády vypadalo. I když Smiřičtí patřili na konci 16. a na začátku 17. století k nejbohatším rodům v Čechách a členové rodu reprezentovali české šlechtické elity, na svoji ucelenou monografii teprve čekají. K bližšímu poznání rodu slouží pouze jednotlivé studie.¹³

⁷ ČÍZEK, Jan. *Hrdelní soudnictví města Náchoda v 16. Století*, Stopami dějin Náchodska 4, Náchod 1998, s. 9-52.

⁸ ŠMÍD, Petr. *Hrdelní soudnictví, kriminalita a každodenní život na panství Náchod a v královském městě Nymburce v letech 1513-1620*. Diplomová práce. Univerzita Karlova 2011.

⁹ SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 835, sign. 24, kn. 34. Rychtářský manuál 1603-1632.

¹⁰ HRAŠE, Jan Karel, *Dějiny Náchoda, 1. Díl*, Od nejstarších dob až do bitvy na Bílé Hoře, Náchod 1895., HRAŠE, Jan Karel. *Dějiny Náchoda, 2. Díl*, Od bitvy na Bílé hoře až do vypuknutí válek pruských, čili od r. 1620- 1740, Náchod 1994. ISBN: 80-900041-8-0.

¹¹ BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé. Dějiny českých měst*, Lidové noviny 2004. ISBN: 80-7106-674-5.

¹² ČERNIKOVSKÝ, Petr, *Katalog nejstarších náchodských privilegií*, Stopami dějin Náchodska č. 13, 2009. s. 209-226., ČERNIKOVSKÝ, Petr, *Raně novověké poddanské město jako vrchnost. Náchod a jeho venkovské zázemí v 15.-17. století*, Zpravodaj historického klubu, č. 1, 2004. s. 51-62.

¹³ HOLASOVÁ, Andrea. Cesta za vzděláním Jaroslava II. Smiřického ze Smiřic (1588-1611). *Celostátní studentská vědecká konference Historie 2000, České Budějovice 5. -6. prosince 2000*. České Budějovice, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích 2001. ISBN: 80-7040-515-5. s. 35-69., ODLOŽILÍK, Otakar. Poslední Smiřičtí. Od pravěku k dnešku. *Sborník prací z dějin československých k 60. Narozeninám Josefa Pekaře. Díl 2*, Praha, Historický klub 1930. s. 70-87., ČECHURA, Jaroslav. Smiřičtí- finančníci českých stavů

Otázku, jakou úlohu v celé soudní hierarchii zastával rychtář, se budu snažit zodpovědět ve třetí kapitole této práce. Zde se zaměřím na to, kdo to rychtář vůbec byl a co představoval pro soudní moc v raném novověku. Přiblížím, jaké byly jeho pravomoci a povinnosti a jestli byl rozdíl mezi takovými povinnostmi a pravomocemi u rychtářů v Čechách a na Moravě. Také chci poukázat na to, jací lidé tuto funkci zastávali, jakými osobnostními a vzdělanostními předpoklady měl být budoucí rychtář vybaven, s jakými cíli přistupovali k plnění svých povinností a jak byli motivováni. Nakonec se konkrétně zaměřím na náchodského rychtáře a na to, co znamenal pro soudní praxi v Náchodě.

Při této analýze jsem vycházela především z dílčích studií, které jsou popsány jak pro Čechy, tak pro Moravu.¹⁴

Ve čtvrté kapitole již vycházím ze samotných rychtářských manuálů a budu se zabývat následujícími body. První a hned v úvodu se nabízející otázkou je složení rychtářovy agendy a četnost různých sporů, které se ve sledovaném období v Náchodě objevily a bude-li to možné, srovnání s jinými panstvími.

Dále mě zajímá, jaké okolnosti zapříčinily vznik konfliktů a jakým způsobem byly spory řešeny. Zda byla nějaká doba a místa, kde k neshodám docházelo častěji, a také jsem chtěla zjistit, jestli okolí nějak na hrozící či eskalující konflikt reagovalo.

Další otázkou bylo, zda rychtář přihlížel při rozsudcích k městskému zákoníku, nebo byly spory řešeny podle jiných zvyklostí. Dále pak, jestli bylo vždy vyžadováno, aby byl spor rozhodnut ve prospěch jedné ze stran, nebo se lidé v rámci jedné komunity (v mém případě panství Náchod) snažili při řešení konfliktů dosáhnout dohody přijatelné pro obě strany.

(pohled do komorních počtů Albrechta Jana ze Smiřic 1606-1612), *Stopami dějin Náchodska 12*, Náchod 2008. ISBN: 978-80-86676-06-7. s. 141- 158. Atd.

¹⁴ JORDÁNKOVÁ, Hana., SULITKOVÁ, Ludmila. Kompetence rychtářského úřadu v Brně v předbělohorském období. *Pocita Janu Janákoví. Předsedovi Matice moravské, profesoru Masarykovy univerzity věnují k sedmdesátinám jeho přátelé a žáci*. Brno 2002. ISBN- 80-86488-07-1. s. 127- 147., CHOCHOLÁČ, Bronislav. Soudní znalci, notáři či spekulanti? Role rychtářů na západní Moravě v 16. a 17. století. In *Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*. Vyd. 1. Brno: Matice moravská, 2003. ISBN 80-86488-13-6, s. 753-759., WASKA, Karel. Drobné delikty před rychtářským soudem v Úterý v 18. století, *Právněhistorické studie 38*, 2007. ISBN: 978-80-246-1426-7. s. 309-318., NOVOTNÝ, David. Královští rychtáři ve věnných městech v předbělohorském období na příkladu Chrudimi, Vysokého Mýta a Poličky, *Paginae historiae 16*, 2008, s. 49-101. Atd.

II. Dějiny poddanského města a panství Náchod od středověku do poloviny 17. století

První historicky doložené zmínky o oblasti Náchoda máme již z roku 1068, kdy bylo toto místo označováno jako „*Porta custodiae- Strážná brána a později Porta regni, Porta terrae- zemská Brána*“,¹⁵ tedy *Branka* a byla to tehdy jediná cesta z Čech do kladského hrabství a zároveň jediná stezka, která spojovala Prahu s pohraničním hradem v Kladsku.¹⁶ Ovšem první písemné zmínky přímo o Náchodě pocházejí až z roku 1254. Na dobu založení hradu jsou různé názory. Zatímco Jan Karel Hraše ve svých *Dějínách Náchoda* uvádí založení hradu až k roku 1270,¹⁷ tak mladší bádání, ze kterého vychází Lýdia Baštecká, posunulo založení hradu k závěru vlády krále Václava I. (1230-1253) a odvolává se na poslední stavebně-historický průzkum zámku, zřejmě z roku 1999.¹⁸ Město mělo pro království i krále významnou strategickou pozici, proto svěřil vybudování hradu důvěryhodnému šlechtici Hronu z rodu Načeraticů, který nechal postavit hrad na skalnatém vrcholku nad městem.¹⁹ Za jeho vlády bylo město hlavně důležitou spojkou na obchodní cestě z Prahy do Polska.²⁰ Postupem času se z Náchoda stávalo důležité správní, kulturní i ekonomické centrum východních Čech.

V roce 1316 se páni z Načeraticů vzbouřili proti českému králi a byli nuceni postoupit město s hradem králi Janu Lucemburskému.²¹ Náchod pak zůstal ušlechtilým statkem krále až do konce 14. století.²² Načeraticové dostali jako náhradu v léno část Kostelce nad Černými lesy. Od toho roku až do roku 1360 se pánové z Načeraticů nazývají pány z Kostelce a jako památku na své bývalé panství také z Náchoda.²³ Jan Lucemburský si pak Náchod ponechal až do roku 1325 a v tomto roce jej jako královské léno udělil pánům z Dubé, kteří nechali v první polovině 14. století město a hrad obehnat kamenným opevněním.²⁴ Kolem opevnění vedl příkop, který byl zaplněn vodou a pěstovaly se v něm ryby, a to ještě v roce 1800.²⁵

¹⁵ BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé. Dějiny českých měst*, Lidové noviny 2004. ISBN: 80-7106-674-5. s. 19.

¹⁶ TAMTÉŽ. s. 19.

¹⁷ HRAŠE, Jan Karel, *Dějiny Náchoda, 1. Díl*, Od nejstarších dob až do bitvy na Bílé Hoře, Náchod 1895. s. 20.

¹⁸ BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé*. s. 24 a 27.

¹⁹ HRAŠE, Jan Karel, *Dějiny Náchoda, 1. Díl*. s. 29.

²⁰ TAMTÉŽ. s. 20.

²¹ TAMTÉŽ. s. 87.

²² BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé*. s. 25.

²³ HRAŠE, Jan Karel, *Dějiny Náchoda, 1. Díl*. s. 87.

²⁴ BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé*. s. 33.

²⁵ HRAŠE, Jan Karel, *Dějiny Náchoda, 1. Díl*. s. 47.

V letech 1367 až 1414 se v Náchodě střídalo panstvo z různých rodů.²⁶ Asi nejdůležitějším majitelem panství v tomto období byl Jetřich z Janovic, který získal Náchod dědičně v roce 1392 a 1. června téhož roku udělil městu první privilegium, které řeší vypořádání odúmrti.²⁷ Zároveň je toto privilegium jeden z prvních dokladů toho, jaké vesnice patřily v této době k městu Náchod. Podle znění privilegia osvobozuje náchodské měšťany a obyvatele šosovních vesnic Bílejovec [dnes Běloves-pozn. autorky], Starý Náchod, Véska a Roudné ode dvou třetin odúmrti, třetí díl zůstává vyhrazen vrchnosti.²⁸ Ti tak od teď mohli odkázat dva díly svého majetku přátelům nebo kostelu a třetí díl měl připadnout vrchnosti, pokud umírali a neměli žádného dědice. Takovýto majetek měl prostě zůstat v Náchodě, nebo tomu, kdo s městem šosuje. Obyvatelé těchto vesnic jsou přímo nazýváni „*kdož s městem Náchodem šosují*“²⁹ a v pozdějším privilegii z roku 1425 jsou obyvatelé stejných vesnic označeni „*měštěné i ti, kteříž s týmž městem trpie a šosuji, tj. Starý Náchod, Bílejovec, Véska a v Rúdném dva dvorce*.“³⁰ Obyvatelé šosovních vesnic jsou tak tedy v podstatě na stejné úrovni jako obyvatelé města, nepodléhají městu jako vrchnosti a spadají pod stejný soud.

Dalším zvláštním typem vesnic, které postupem času vedle šosovních vesnic vznikly, byly tzv. zádušní vesnice. Jednalo se o vesnice Sendraž a Mezilesí, jejichž někteří obyvatelé byli stálými přispěvateli na plat oltářníka, který fungoval při nově vybudovaném oltáři sv. Mikuláše v náchodském kostele od roku 1403.³¹

Dále rozšířil Jetřich z Janovic náchodské panství také o Velkou (Českou) Skalici, a to v roce 1393, kdy ji koupil od Oldřicha z Boskovic.³²

V roce 1414 koupil s povolením krále hrad s městem Boček z Kunštátu a z Poděbrad, v roce 1415 si dal koupit od krále potvrdit a v této smlouvě je také uvedena velikost panství, ke kterému tehdy patřily: Náchod, město i hrad, městečko Hronov, Roudné, Poříčka, Radechová, Pavlišov, Sedmákovice, Brné, Srbská, Dobrošov, Žďár, Jistbice, Lipí, Bražec, Babí, Pastorkov, Slavíkov, Trubějov, Kramolna, Bílevec, Slopce (Sklopce), Peklo a zároveň také hrad i panství homolské v Kladsku.³³

²⁶ TAMTÉŽ. s. 95.

²⁷ TAMTÉŽ. s. 96.

²⁸ ČERNIKOVSKÝ, Petr, *Katalog nejstarších náchodských privilegií*, Stopami dějin Náchodska č. 13, 2009. s. 209–226. Zde s. 209.

²⁹ HRAŠE, J. K. *Dějiny Náchoda*. s. 96.

³⁰ ČERNIKOVSKÝ, Petr, *Raně novověké poddanské město jako vrchnost. Náchod a jeho venkovské zázemí v 15.–17. století*, Zpravodaj historického klubu, č. 1, 2004. s. 51–62. Zde s. 52.

³¹ BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé*. s. 40.

³² TAMTÉŽ. s. 38.

³³ HRAŠE, J. K. *Dějiny Náchoda, I. Díl*. s. 100.

Za vlády pánů z Kunštátu a Poděbrad bylo České království zasaženo husitskými válkami a pan Boček i jeho syn Viktorín byli na straně učení mistra Jana Husa a většinu života tak trávili na bojišti proti Zikmundu Lucemburskému.³⁴ Po panu Viktorínovi se v Náchodě zachovala jediná písemná památka a je to již výše zmiňované privilegium z 12. prosince roku 1425, kterým vlastně potvrdil dřívější privilegium Jetřicha z Janovic. Pan Viktorín zemřel v roce 1427 v Poděbradech a dědicem celého majetku se stal jeho šestiletý syn Jiřík, pozdější první volený český král.³⁵ Jiří z Poděbrad se města však zmocnil až v roce 1456,³⁶ protože v neklidných letech předtím se Náchoda, většinou násilně, zmocnil někdo jiný.

Z těchto uchvatitelů stojí za zmínku pouze Jan Kolda ze Žampachu,³⁷ ten se zmocnil Náchoda 29. září 1437. Byla to neděle po svatém Václavu a v této době bylo v Náchodě posvícení a tak Jan Kolda vlastně využil moment překvapení a toho, že obyvatelstvo nebude tak bdělé.³⁸ Při obléhání hradu krajskou hotovostí a Slezany v roce 1441 došlo k požáru města. V následujících letech probíhala ve městě nova výstavba, o to vše se zasloužil právě Jan Kolda. V této době došlo ještě k jedné významné události, a to k založení nejstarší náchodské městské knihy v roce 1442. Do ní se zapisovaly převážně majetkové záležitosti (koupě, prodeje, závěti), a to jak pro Náchod, tak pro přilehlé šosovní vesnice.³⁹

Díky této nejstarší náchodské knize si můžeme udělat alespoň nějaký obraz, o tom kolik měl Náchod v polovině 15. století obyvatel a jak vypadala náchodská domácnost. V této době měl Náchod do dvou tisíc obyvatel a průměrná domácnost měla včetně dětí i čeledi sedm až osm členů.⁴⁰

Jak už bylo řečeno výše, v roce 1456 se města konečně zmocnil právoplatný dědic Jiří z Poděbrad, a to po náročném obléhání hradu a města od dubna 1456.⁴¹ V roce 1458 udělil Náchodu výroční trh na den svatého Martina a osm bezprostředně následujících dní⁴² a v roce 1460 vydal pro náchodského purkrabího instrukci „*Pořad práva hrdelního*“, která byla předlohou i pro jiná města. Po smrti Jiřího z Poděbrad 22. března 1471 připadlo kladské

³⁴ Blíže o tomto rodu: PLAČEK, Miroslav, FUTÁK, Peter. *Páni z Kunštátu. Rod erbu vrchních pruhů na cestě k trůnu*. Lidové noviny 2006. ISBN 80-7106-683-4. , FELCMAN, Ondřej, FUKALA, Radek, [et al.], *Poděbradové. Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat*. Lidové noviny 2008. ISBN 978-80-7106-949-2.

³⁵ TAMTÉŽ. s. 101-104.

³⁶ TAMTÉŽ. s. 143.

³⁷ WOLF, Vladimír. *Jan Kolda ze Žampachu*. Lupus 2004. ISBN 80-238-5084-9.

³⁸ HRAŠE, J. K. *Dějiny Náchoda, I. Díl*. s. 109.

³⁹ BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé*. s. 52.

⁴⁰ TAMTÉŽ. s. 53.

⁴¹ TAMTÉŽ. s. 56.

⁴² ČERNIKOVSKÝ, Petr, *Katalog nejstarších náchodských privilegií*. s. 210.

hrabství, které získalo za Jíříka z Poděbrad statut samostatného hrabství, a náchodské panství podle rodinné smlouvy jeho synům a konkrétně Náchod připadl spolu s dalšími statky Jindřichovi.⁴³

Dne 16. října 1533 byl Náchod prodán panu Vojtěchovi z Pernštejna a na Pardubicích za 12 000 kop českých grošů a v této době k Náchodu patřily náchodský zámek s poplužním dvorem, město Náchod a dalších 32 městeček a vesnic.⁴⁴

Po smrti pana Vojtěcha v roce 1534 zdědil celé panství jeho bratr Jan z Pernštejna a na Helfštejně, který už předtím vlastnil mnoho statků a byl tak považován za nejbohatšího pána v celém království a byl nazýván „*Jan Bohatý*“.⁴⁵ Díky svému bohatství se podílel na formování moravské zemské hotovosti, která jela na pomoc králi Ludvíkovi Jagelónskému v bitvě u Moháče.⁴⁶ Stejně jako jeho otec Vilém zastával i Jan z Pernštejna významné zemské funkce, jako například nejvyššího komorníka zemského soudu v Brně (1506-1516) a (1520-1523) a zemského hejtmana markrabství Moravského v roce 1530.⁴⁷ Byl také představitelem a vůdčí osobností české utrakvistické šlechty, ovlivněné luteránským směrem, tzv. novoutrakvistů. Jan z Pernštejna toto hnutí dokonce nazýval „*svoji jednotou*“.⁴⁸

V roce 1547 se Jan z Pernštejna dostal do sporu s Ferdinandem I. o schválení protestantské víry a o vymezení pravomocí moravského zemského hejtmana, kdy se snažil král tyto pravomoci okleštit ve svůj prospěch.⁴⁹ Jan z Pernštejna se na poslední chvíli z povstání proti císaři stáhl a připojil se k procísařské straně. I když Ferdinand I. o jeho dřívějších záměrech věděl, nevyvozoval z toho žádné důsledky, neboť si byl vědom velkého perňštejnského majetku, který by se mohl hodit právě i císaři.⁵⁰

Jan začal náchodské panství z neznámých důvodů rozprodávat už v roce 1544, a to pozdějším majitelům, pánům ze Smiřic.⁵¹ Jan IV. z Pernštejna zemřel 8. září 1548 a byl pohřben v rodové hrobce v kostele svatého Kříže v městečku Doubravníku.⁵²

⁴³ BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé*. s. 57-58.

⁴⁴ HRAŠE, J. K. *Dějiny Náchoda, 1. Díl*. s. 171-173.

⁴⁵ TAMTÉŽ. s. 174-175.

⁴⁶ VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha 1999. ISBN 80-86182-24-X. s. 158.

⁴⁷ HRAŠE, J. K. *Dějiny Náchoda, 1. Díl*. s. 176.

⁴⁸ VOREL, Petr. *Velké dějiny země koruny české VII. 1526-1618*. Praha, Litomyšl: Paseka 2005. ISBN 80-7185-648-7. s. 151.

⁴⁹ VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna*. s. 158.

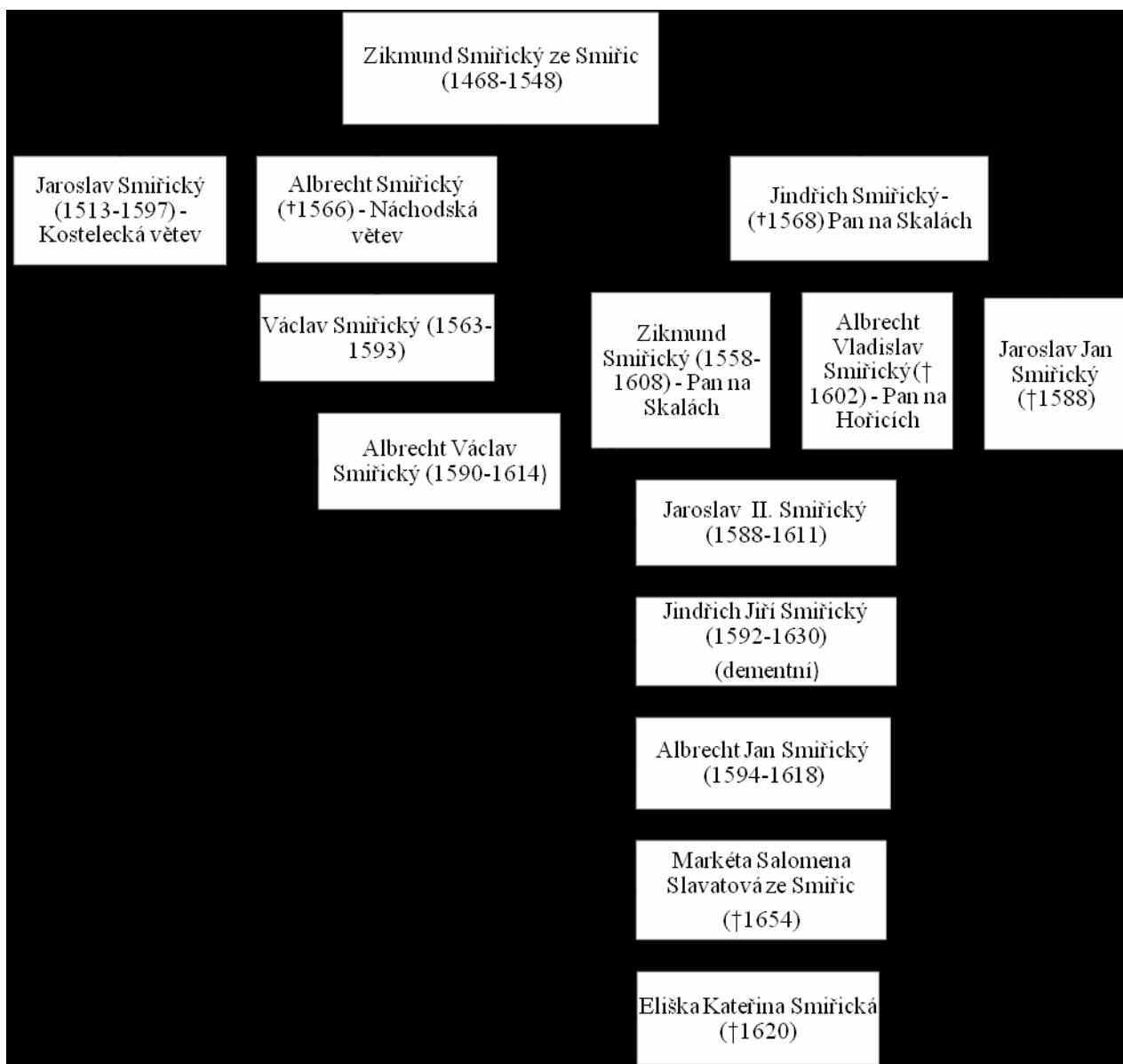
⁵⁰ VOREL, Petr. *Velké dějiny země koruny české VII. 1526-1618*. s. 187-188.

⁵¹ HRAŠE, J. K. *Dějiny Náchoda, 1. Díl*. s. 177.

⁵² VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna*. s. 177.

Asi nejznámější a pro Náchod nejdůležitější rod byl zemanský rod Smiřičtí ze Smiřic z nedaleké starobylé tvrze ve Smiřicích, který byl nejspíše v roce 1477 povýšen do panského stavu.⁵³

Genealogický rozrod Smiřických ze Smiřic v 16. století⁵⁴

⁵³ HOLASOVÁ, Andrea. Cesta za vzděláním Jaroslava II. Smiřického ze Smiřic (1588-1611). *Celostátní studentská vědecká konference Historie 2000, České Budějovice 5. -6. prosince 2000*. České Budějovice, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích 2001. ISBN: 80-7040-515-5. s. 35-69. Zde s. 35.

⁵⁴ HRAŠE, J. K. *Dějiny Náchoda, 1. Díl.*, BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé.* s. , HOLASOVÁ, Andrea. Cesta za vzděláním Jaroslava II. Smiřického ze Smiřic (1588-1611).

Prvním významným členem této rodiny byl Jan Smiřický. Ten byl v roce 1421 jmenován hejtmanem na Mělníku.⁵⁵ V době kdy žil Českým královstvím otrásaly husitské války a Jan Smiřický byl ochoten plně využít svých válečných i politických dovedností ve svůj prospěch. Účastnil se různých diplomatických jednání a v roce 1423 byl dokonce zvolen do prozatímní vlády.⁵⁶

Tento rod zakoupil Náchod s Vízmburkem v roce 1544 a prvním majitelem tohoto jména byl Zikmund Smiřický ze Smiřic a na Skalách (1468-1548), po jeho smrti v roce 1548 zdědil Náchod, Miletín, Poličany a Škvorec jeho prostřední syn Albrecht Smiřický († 1566) ze Smiřic.⁵⁷ Roku 1566 se Albrecht zúčastnil protiturecké výpravy, kde onemocněl, po návratu domů zemřel a byl pohřben v Náchodě v kostele sv. Vavřince. Z jeho čtyř synů se dožil dospělého věku pouze Václav a jeho tři sestry.⁵⁸

Albrecht Smiřický v závěti ustanovil poručnickou radu, která měla spravovat jmění jeho nezletilých potomků, rada byla tvořena jeho manželkou Hedvikou a jeho dvěma bratry, Jaroslavem a Jindřichem. Hlavní slovo v radě měl starší Jaroslav (1513-1597), jenž měl sídlo v Kostelci nad Černými lesy, ze kterého nechal v roce 1594 vytvořit fideikomis pod správou nejstaršího člena rodu. Sám se od mládí zapojoval do politického života, zasedal na zemských sněmech, sloužil u dvora, v roce 1571 se stal maršálkem a v roce 1587 nejvyšším hofmistrem.⁵⁹

Václav Smiřický (1563- 1593) podnikl kavalírskou cestu do Itálie a zastával také funkci číšníka na dvoře arcivévody Karla II. ve Štýrském Hradci. Po návratu domů v roce 1586 se ujal vlády nad náchodským panstvím a v roce 1587 se oženil s Dorotou ze Šternberka, s níž měl syna Albrechta Václava a dceru Kateřinu, která si později vzala pana Rudolfa ze Stubenberka na Novém městě Hradišti nad Metují. Václav Smiřický zemřel v mladém věku ani ne třiceti let v roce 1593 a zanechal po sobě teprve tříletého syna Albrechta Václava.⁶⁰

Poručníkem malého Albrechta Václava se stal Zikmund Smiřický ze Smiřic a na Skalách (1558-1608), bratranec jeho otce a jeden z nejbohatších českých šlechticů.⁶¹ O tomto poručenství však musel roku 1593 rozhodnout soud, neboť Václav Smiřický zemřel tak náhle,

⁵⁵ HRAŠE, J. K. *Dějiny Náchoda, 1. Díl.* s. 179.

⁵⁶ FRANCEK, Jindřich, *Zločin a trest v českých dějinách*, Praha 1999. ISBN 80-86182-91-6. s. 145.

⁵⁷ TAMTÉŽ. s. 180-181.

⁵⁸ BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé.* s. 70.

⁵⁹ TAMTÉŽ. s. 71.

⁶⁰ HRAŠE, J. K. *Dějiny Náchoda, 1. Díl.* s. 187.

⁶¹ BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé.* s. 81-82.

že nestačil zanechat žádnou závěť o tom, jak má být o jeho děti postaráno a s jeho majetkem naloženo.⁶²

Sám Zikmund Smiřický už byl vzděláván v duchu renesančních a humanistických ideálů, například v roce 1570 ve Wittenberku, kde studoval spolu s Václavem Budovcem z Budova.⁶³ Bylo tedy samozřejmé, že vzdělání poskytnul jak svému svěřenci Albrechtu Václavovi, který studoval na významných evropských vysokých školách, a to hlavně na kalvínských univerzitách v Heidelbergu, Ženevě a také Paříži,⁶⁴ tak svým synům Albrechtu Janu Smiřickému a Jaroslavu II. Smiřickému (1588-1611).

Oba bratři započali svá studia na, v té době významném, gymnáziu ve Zhořelci, kde studoval i jejich otec a jeho bratři.⁶⁵ V roce 1603 byl Jaroslav II. zapsán na univerzitu v Basileji, kde se nejdříve zajímal o teologii a později i o filosofii, politiku a práva, ve kterých řešil hlavně politické a státoprávní otázky. Připravoval se tak na roli dědice rozsáhlého majetku Smiřických. V roce 1605 opustil Basilej a byl zapsán na univerzitu v Heidelbergu, kde však zůstal pouze do zimy 1605/1606. V roce 1606 také sepsal svoji disputaci „*O rádcích*“, ve které se zabývá vlastnostmi, které by měl mít každý panovníkův rádce. Po ukončení studia v Heidelbergu v následujících letech až do roku 1608, kdy zemřel jeho otec, Jaroslav cestoval po Itálii, Francii a Anglii,⁶⁶ kde už ho zřejmě zastihly první známky rodové nemoci. V účetních knihách je zapsáno: „*doktorům v nedostatku zdraví chrkaní (!) krvi JM pana Jaroslava z Smiřic i jináč vydáno ... 25 k 15 grč.*“⁶⁷

Zikmund Smiřický zemřel 27. května 1608 a Jaroslavovi, jako nejstaršímu členovi rodu připadla správa nad rodovým panstvím a fideikomisem. Jeho vzdělání a majetek ho předurčovaly k oslnivé politické kariéře. Jaroslav II. byl „dítětem doby“, jeho předčasným úmrtím 16. února 1611 šlechtická obec ztratila jednoho z nejnadanějších a nejvzdělanějších členů.⁶⁸

V roce 1611 se tak správy majetku ujal již zletilý Albrecht Václav (1590-1614), po smrti Jaroslava II. Smiřického se stal nejstarším členem rodu a získal tak pod svoji správu celé panství i seniorátní Kostelec nad Černými lesy. Už od svého poručníka Zikmunda

⁶² HRAŠE, J. K. *Dějiny Náchoda, 1. Díl*. s. 190.

⁶³ ODLOŽILÍK, Otakar. Poslední Smiřičtí. Od pravěku k dnešku. *Sborník prací z dějin československých k 60. Narozeninám Josefa Pekaře. Díl 2*, Praha, Historický klub 1930. s. 70-87. s. 71.

⁶⁴ BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé*. s. 81.

⁶⁵ HOLASOVÁ, Andrea. Cesta za vzděláním Jaroslava II. Smiřického ze Smiřic (1588-1611). s. 45.

⁶⁶ TAMTÉŽ. 46-55.

⁶⁷ ČECHURA, Jaroslav. Smiřičtí- finančníci českých stavů (pohled do komorních počtů Albrechta Jana ze Smiřic 1606-1612), *Stopami dějin Náchodská 12*, Náchod 2008. ISBN: 978-80-86676-06-7. s. 141- 158. Zde s. 148. Smiřičtí vydali za lékaře a medikamenty v letech 1606-1610 skoro 900 kgm. s. 150

⁶⁸ HOLASOVÁ, Andrea. Cesta za vzděláním Jaroslava II. Smiřického ze Smiřic (1588-1611). s. 56- 57.

Smiřického převzal náchodské panství větší o sousední Rýzmburk, městečka Červená hora a Žernov a sousední vesnice. Sám Albrecht Václav zakoupil v roce 1613 ještě třebešovský statek a půlku Litoboře.⁶⁹

V období panování Albrechta Václava došlo také k výstavbě pomníku z bílého kamene v kostele sv. Vavřince a k přestavbě bývalého hradu na velkolepý zámek s dvoupatrovým palácem a pilířovou arkádou na nádvoří. Při vstupu do samotného prostoru zámku nechal Albrecht Václav v roce 1611 vybudovat portál, nad kterým byly dva znaky, jeden rodu Smiřických a druhý prázdný, na znamení toho, že tehdy Náchod neměl zámeckou paní.⁷⁰

Tato přestavba z chladného gotického hradu na pohodlný renesanční palác stála 18 384 kop grošů míšeňských⁷¹ a nepochybně souvisela také s tím, že na konci 16. století se změnila role venkovských rezidenčních sídel, a to právě hlavně u protestantských českých šlechtických rodů. Sídlo císaře se přesunulo z Prahy do Vídně, katolická šlechta se přesunula za kariérou na císařský dvůr a opoziční šlechta tak využívala svá rezidenční města a samozřejmě k životu potřebovala nezbytné pohodlí.⁷²

O tom, že Smiřickým šlo o rozkvět Náchoda, svědčí také privilegium vydané 29. srpna 1612, kterým Albrecht Václav potvrdil platnost všech deseti předešlých privilegií počínaje listinou Jetřicha z Janovic (1392) až po listinu Jana z Pernštejna (1534). Listina sledovala především hospodářský prospěch města.⁷³ Potvrzením těchto privilegií zůstával Náchod, na rozdíl od mnoha jiných poddanských měst, kterým jejich vrchnost privilegia spíše odebírala, městem, které se podobalo spíše městu královskému.⁷⁴

Díky těmto privilegiím a vztahu Smiřických k Náchodu se z města stalo v druhé polovině 16. a na začátku 17. století ekonomicky silné centrum, do kterého se stahovali kvalifikovaní řemeslníci a obchodníci z celého okolí, jako například Lukáš Šadimský ze Šadime, rodák z Police nad Metují,⁷⁵ který v roce 1616 zastával funkci městského písaře,⁷⁶ a také poddaní z okolních panství, jako byla Police a Broumov, například erbovní měšťan Jiřík Kvík z Dobré mysli.⁷⁷

⁶⁹ BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé*. s. 82.

⁷⁰ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého, 5. Díl-Podkrkonoší, Náchod Hrad*. Praha 1887. s. 6.

⁷¹ LUDVÍK, Josef Myslimír. *Památky hradu, města a panství Náchoda, i vlastníkův jeho, 1. Díl*. Hradec Králové 1857. s. 78.

⁷² VOREL, Petr. *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15. – 17. století*. Pardubice 2001. ISBN: 80-86046-47-8. s. 205.

⁷³ BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé*. s. 82.

⁷⁴ HRAŠE, J. K. *Dějiny Náchoda, 1. Díl*. s. 193- 194.

⁷⁵ BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé*. s. 74.

⁷⁶ SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 835, sign. 24, kn. 34. Rychtářský manuál 1603-1632. Fol. 165b.

⁷⁷ BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé*. s. 74

Za obvyklých podmínek řídila městskou správu městská rada složená z dvanácti ustavených konšelů, kteří se po měsíci střídali v roli purkmistra. Městská rada byla obnovována každý rok, a to pravidelně na sv. Jiří nebo na sv. Žofii.⁷⁸

Náchod byl za dob Smiřických také řemeslnicko-zemědělské centrum se vším všudy. Nejvíce zde převládala řemesla potravinářská, řezníci zde měli svůj cech už od roku 1481, dále tu fungovali perníkáři, kteří patřili k zámožnějším řemeslníkům, i když perník nepatřil k nezbytným potravinám, a pekaři, kterých zde bylo naopak méně, protože mnoho lidí si peklo chléb doma. Dalšími řemesly zde pak byli sladovníci a sládek, kteří se starali o vaření piva, jež se pak skladovalo a upravovalo ve sklepech právovárečných měšťanů. Tito měšťané vařili pivo v předem určeném pořadí, o které v některých případech přeli, v roce 1570 tak dokonce musel zasahovat purkmistrovský úřad. Toto právo bylo jako i jinde vázáno na vlastnictví konkrétních domů, které musely být vybaveny příslušnými nádobami a nářadím. Počet těchto měšťanů v některých letech kolísal, v letech 1573-1574 jich bylo devatenáct a v roce 1617 už pouze pět.⁷⁹

V 16. století se na Náchodsku také rozmáhalo pěstování lnu, což následně vedlo k založení cechu tkalců. Dne 24. dubna 1559 jim Albrecht Smiřický potvrdil statuta. Vedle tkalců působili také soukeníci a řemesla oděvní, tj. ševci a krejčí. Tato textilní řemesla byla v podhorských oblastech v této době častá a jejich řemeslníci patřili k nejbohatším měšťanům. V městě působili v průběhu 16. století mistři asi padesáti specializovaných řemesel, tímto se Náchod vyrovnal nebo dokonce předčil některá královská města.⁸⁰

V roce 1612, ještě za života Albrechta Václava Smiřického, vznikl hraničný soud, který měl za úkol určit a přesně označit trvalé hranice panství.⁸¹ Pan Albrecht v tomto privilegiu vůbec nezmiňuje nějaký kvalitativní rozdíl mezi vesnicemi, všechny jsou označovány jako šosovní, ale obyvatelé těchto vesnic jsou v tomto privilegiu nazýváni „*lidi poddací jich [Náchodských]*“, což naznačuje, že ani v nejmenším nejsou obyvatelé vesnic a města bráni jako sobě rovní.⁸² Na nadřazené postavení měšťanů vůči vesničanům ukazuje také to, že jsou speciálně vyčleněné gruntovní knihy pro oblast vesnic.⁸³

Albrecht Václav Smiřický zemřel ve věku 23 let a 6 měsíců v roce 1614 v domě Smiřických na Malé straně v Praze a jeho tělo bylo slavnostně, v průvodu, který trval přes

⁷⁸ HRAŠE, J. K. *Dějiny Náchoda, 1. Díl*. s. 246.

⁷⁹ BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé*. s. 71-72.

⁸⁰ TAMTÉŽ. s. 71-74.

⁸¹ HRAŠE, J. K. *Dějiny Náchoda, 1. Díl*. s. 200.

⁸² ČERNIKOVSKÝ, P. *Raně novověké poddanské město jako vrchnost*. s. 60.

⁸³ TAMTÉŽ. s. 61.

čtyři dny, převezeno do Náchoda a zde slavnostně pohřbeno do rodinné hrobky náchodské větve rodu v kostele sv. Vavřince.⁸⁴

Poté co zemřel poslední člen náchodské větve rodu Smiřických, jediným možným dědicem a zároveň nejstarším mužským potomkem byl Albrecht Jan Smiřický ze Smiřic (1594-1618) z kostelecké větve Smiřických, kterému v té době bylo teprve 20 let a který patřil k předním účastníkům stavovského povstání v roce 1618. V jeho paláci na Malé Straně se 22. května 1618 za účasti Václava Budovce z Budova, Jindřicha Matyáše Thurna a dalších domlouvala třetí pražská defenestrace.⁸⁵

Albrecht Jan Smiřický byl nejmladším členem třicetičlenného direktoria, v roce 1618 mu bylo teprve 24 let, a také byl nejbohatším členem opozice, jeho majetek patřil před Bílou horou k největším v Čechách.⁸⁶ K jejich úspěchu patřilo i pečlivé zapisování do komorních knih, ve kterých jsou v roce 1618 uvedena všechna smiřická panství. K tomu náchodskému patřilo: „*Náchod 1, v něm vosedlých 187, městeček 7, vsí 63, v těch městečkách a všech lidí vosedlých 1607, manův 14, s koňmi 594 (!), bez koní 776, chalupníkův na obci 223.*“⁸⁷ Což znamená že Náchod měl v této době 1300 až 1870 poddaných.

Stojí také za pozornost, že i když Albrecht Jan patřil k předním odpůrcům habsburské politiky a rod Smiřických už po několik generací k české, protestantské šlechtě, tak mezi dlužníky, kteří jsou zapsáni v komorní knize z období let 1607-1608, patří i císař Rudolf II., který v tomto roce splatil Smiřickým 5 000 kgč.⁸⁸

Veškeré toto šetrné zacházení s financemi má zajisté co dělat s kalvínskou etikou a jejím pojmáním predestinace,⁸⁹ nejmladší generace Smiřických byla šlechta podnikatelská, a nežila tak tedy pouze z renty, která jim plynula z půlročních dávek od poddaných a sklízela jako taková zasloužené úspěchy.⁹⁰

Díky svému bohatství Albrecht Jan jako jeden z mála šlechticů povstání podporoval i finančně, a to už v roce 1609, kdy vzniklo první „Budovcovo“ direktorium a armáda stavů vytvořená hrabětem Thurnem, která Smiřické vyšla na 10 000 kgč.⁹¹ V roce 1618 pak ze svých panství naverboval a vyzbrojil 1200 pěších a 90 jezdců ne ve svých rodových barvách

⁸⁴ SLÁDEK, Miloš. Posmrtné cestování Albrechta Václava Smiřického ze Smiřic, In. *Cesty a cestování v životě společnosti. = Reisen im Leben der Gesellschaft.* Sborník příspěvků z konference konané 6.-8. září 1994 v Ústí nad Labem. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 1997. ISBN 80-7044-136-4. s. 215-218. zde s. 216 a 217.

⁸⁵ BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé.* s. 84.

⁸⁶ PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*, Mladá fronta 1985. s. 193-195.

⁸⁷ ČECHURA, Jaroslav. Smiřičtí- finančníci českých stavů. s. 144.

⁸⁸ TAMTÉŽ. s. 145.

⁸⁹ WEBER, Max. *Metodologie, sociologie a politika: Protestantská etika a duch kapitalismu*, Oikoymenh 1998. ISBN 978-80-7298-389-6.

⁹⁰ PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce.* s. 195.

⁹¹ TAMTÉŽ. s. 152- 153.

(bílé a černé), ale v českých zemských barvách (bílé a červené). V soudobých novinách se o něm mluvilo dokonce jako o možném budoucím českém králi.⁹² Také například současný německý historik Golo Mann vyzdvihl pozici, jakou Albrecht Jan v té době měl, když o něm prohlásil: „...pokud by vůbec někdo dokázal české stavovské povstání dovést k vítězství, byl by to Albrecht Jan Smiřický.“⁹³

V listopadu 1618 vyčkával Albrecht Jan se svými vojáky ve stavovském ležení v Českých Budějovicích, odtud pak cestoval do Plzně, kde měl předat poselství pro Arnošta z Mansfeldu. V Plzni však onemocněl, zřejmě tuberkulózou, a týden po té, co byl převezen do Prahy do svého paláce na Malé Straně, dne 18. listopadu 1618 v ranních hodinách zemřel.⁹⁴ Jeho tělo bylo nejdříve vystaveno v chrámu sv. Mikuláš na Malé Straně a po vykonaných kázáních⁹⁵ byl převezen a pohřben do rodové hrobky v Kostelci nad Černými lesy, jeho pohřeb se podobal královskému obřadu.⁹⁶

Rod tímto však nevymřel, protože žil ještě jeho nejstarší, dementní bratr Jiří a dvě sestry, Eliška Kateřina s manželem Otou Jindřichem z Vartemberka a Markéta Salomena, která měla za manžela Jindřicha Slavatu z Chlumu a Košumberka. Starší Eliška Kateřina zahynula v roce 1620 při výbuchu jičínského zámku, který zřejmě sama způsobila, když se zámku nechtěla vzdát ve prospěch své sestry, coby právoplatné dědičky. Spolu s ní zde zahynul i její švagr Jindřich Slavata.⁹⁷ Správkyní panství a poručnicí dementního dědice se tedy stala Markéta Salomena Slavatová ze Smiřic. Panství si však Markéta Salomena udržela pouze do roku 1620, kdy stejně jako „zimní král“ Fridrich Falcký utíkala po porážce stavovských vojsk na Bílé hoře ze země. Podle pověsti ztratil kůň Fridricha Falckého podkovu, právě když prchal přes Náchod, a „tato podkova“ je umístěna na dlažbě na Karlově náměstí.⁹⁸

Po porážce stavů na Bílé hoře zaslal císař a český král Ferdinand II. hned 25. listopadu 1620 prezidentovi české královské komory Vilému Slavatovi a knížeti Karlu z Lichtenštejna nařízení, aby byly statky rebelujících stavů zkonfiskovány.

K jedněm z největších takto zkonfiskovaných statků patřily právě ty Smiřických, které byly zabaveny z rozhodnutí císařských úředníků 26. dubna 1621. Tyto statky se dělily na

⁹² BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé*. s. 85.

⁹³ Albrecht Jan Smiřický von Smiřice- Wikipedie [4. 3. 2012], [online], http://de.wikipedia.org/wiki/Albrecht_Jan_Smi%C5%99ick%C3%BD_von_Smi%C5%99ice

⁹⁴ BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé*. s. 85.

⁹⁵ LUDVÍK, J. M. *Památky hradu, města a panství Náchoda. 1. Díl*. s. 86.

⁹⁶ BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé*. s. 85.

⁹⁷ FRANCEK, Jindřich. *Příběh tajné lásky- Eliška Kateřina Smiřická a její sexuální skandál*. Havran 2005. ISBN 80-86515-57-5.

⁹⁸ BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé*. s. 85- 86.

fideikomisní a alodní. K těm fideikomisním patřil Kostelec nad Černými lesy a Uhříněves a mezi alodní patřilo dvanáct velkých statků a panství a mezi nimi se nacházelo i velmi rozrostlé náchodské panství⁹⁹ (viz tabulka č. 1.).

Tabulka č. 1. : Zvětšování náchodského panství (1415-1621)

	Páni z Kunštátu a Poděbrad (1415)¹⁰⁰	Páni z Pernštejna (1533)¹⁰¹	Smiřičtí ze Smiřic (1621)¹⁰²
	město Náchod + hrad	město Náchod + zámek	město Náchod + zámek
městečka	1	2	7
vesnice	20	30	64
rybník	-	-	6
les	-	-	3
	-	pustý hrad Vismburk	pustý hrad Vismburk
	-	-	statek Ratibořice+ poplužní dvůr+mlýn

Tímto pro Náchod na delší dobu skončily časy, kdy byl rezidenčním městem jednoho z nejbohatších českých šlechtických rodů a významná strategická poloha města na hranici se stala nyní snadno přístupnou k vpádům zejména ze Slezka.¹⁰³

Po útěku Markéty Salomeny a po konfiskaci náchodského panství se Náchodští ocitli v letech 1620-1623 bez vrchnosti, a tak se náchodská rada obrátila v roce 1621 dopisem na jediného pokrevního příbuzného své vrchnosti, na Albrechta z Valdštejna.¹⁰⁴ V dopise ho žádali o pomoc proti přítomnosti vojáků ve městě. V tomto psaní bylo jasně vidět, jak moc je měšťanstvo bez vrchnosti zranitelné a bez podpory.¹⁰⁵

V roce 1623 měl Náchod nové pány. Náchodské panství zakoupila od královské komory za 205 000 rýnských zlatých Marie Magdalena Trčková z Lobkovic, jejímž manželem byl Jan Rudolf Trčka z Lípy. Panství získali v rámci budování svého rozsáhlého pozemkového

⁹⁹ HRAŠE, Jan Karel. *Dějiny Náchoda, 2. Díl*, Od bitvy na Bílé hoře až do vypuknutí válek pruských, čili od r. 1620- 1740, Náchod 1994. ISBN: 80-900041-8-0. s. 12

¹⁰⁰ HRAŠE, J. K. *Dějiny Náchoda*. s. 100.

¹⁰¹ Tamtéž. 171-173.

¹⁰² HRAŠE, Jan Karel. *Dějiny Náchoda, 2. Díl*, s. 12- 17.

¹⁰³ BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé*. s. 87.

¹⁰⁴ Jeho matka Markéta byla dcerou Albrechta Smiřického a jeho manželky Hedviky.

¹⁰⁵ BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé*. s. 88- 89.

teritoria, které se rozprostíralo od Náchoda až po Čáslav. O náchodské panství však soupeřili s Albrechtem z Valdštejna, kterému za Náchod přenechali své domy na Malé Straně.¹⁰⁶ Jejich majetek se tak stal skutečně ohromným,¹⁰⁷ ale většinu získali právě na úkor české šlechty, jejíž majetky byly zkonfiskovány a právě i díky tomuto a jejímu chování vůči poddaným vstoupila Marie Magdalena Trčková do historie jako zlá a hrabivá šlechtična, tzv. „zlá Manda“. Také Náchodští zakusili chování této ženy, a to když se s ní dostali do sporu o jedno ze svých nejvýnosnějších práv-právo várečné. Toto právo bylo naposled potvrzeno Albrechtem Václavem Smiřickým v roce 1612¹⁰⁸ a na další vaření piva v Náchodě si museli počkat až do roku 1874, protože pivo od té doby vyráběl pouze panský pivovar.¹⁰⁹

V roce 1629 se stal majitelem panství syn Magdaleny Trčkové z Lobkovic, Adam Erdman Trčka z Lípy. Po vpádu Sasů a jejich následném odchodu v roce 1631 se pan Adam rozhodl zbudovat nové a opravit staré opevnění hradu a města.¹¹⁰ Hrad byl v tomto období opevňován několikrát, a to jak bastiony, tak mohutným turionem.¹¹¹

Po zavraždění Albrechta z Valdštejna a jeho přítele Adama Erdmana Trčky z Lípy v Chebu 25. února 1634 rozdával císař zúčastněným odměny. Jedním z těch, kteří se na vraždě podíleli, byl Ottavio Piccolomini, už v té době slavný vojevůdce, diplomat, polní maršál a také člen tělesné stráže Albrechta z Valdštejna. Tak získal Piccolomini z rozhodnutí císaře ze 4. května 1634 náchodské panství se statky Rýzmburk a Třebešov. Panství mělo v té době již hodnotu 215 613 zlatých. Do desek zemských mohlo být však toto vlastnictví zapsáno až v roce 1636, a to proto, že byl Ottavio Piccolomini cizinec a trvalo delší dobu, než byl přijat do země.¹¹²

Rod Piccolomini pocházel z Itálie z oblasti Sieny a před Ottaviem do Českých zemí zavítal v 15. století také jeho předek Aeneas Silvius Piccolomini (pozdější papež Pius II.). Byl to učený muž, zapřísařhlý katolík a nepřítel husitů a právě v tomto duchu sepsal i svoji *Kroniku českou*.¹¹³

Ottavio Francesco Piccolomini se narodil v roce 1599 v Sieně. Jako druhorozený syn se rozhodl pro dráhu vojenskou. Již v sedmnácti letech vstoupil v Miláně do španělské armády a

¹⁰⁶ JANÁČEK, Josef. *Valdštejn a jeho doba*, Svoboda Praha 1978. s. 285.

¹⁰⁷ V této době byl správcem všech trčkovských panství Jindřich ml. Kustoš Kunětický ze Zubří a z Lipky. Ottova encyklopedie obecných vědomostí na CD-ROM, díl XV. s. 407, [23. 5. 2012], [online]. <http://nigger.wz.cz/1505.PDF>

¹⁰⁸ TAMTÉŽ. s. 89- 90.

¹⁰⁹ ŠAFÁŘ, Oldřich. Historie náchodského pivovaru, *Stopami dějin Náchodska 4*, Náchod 1998, s. 53-60. zde s. 58.

¹¹⁰ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého*. s. 19.

¹¹¹ VLČEK, Pavel. *Encyklopedie českých zámků*. Libri 2005. ISBN 80-7277-302-X. s. 198.

¹¹² BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé*. s. 94.

¹¹³ JANÁČEK, Josef. *Valdštejn a jeho doba*. s. 477.

účastnil se i bitvy na Bílé hoře 8. listopadu 1620. Za své služby pro císaře byl v roce 1625 jmenován Ferdinandem II. císařským plukovníkem a za své zásluhy a doporučení Adama Erdmana Trčky z Lípy se stal plukovníkem a velitelem osobní stráže Albrechta z Valdštejna.¹¹⁴ Po jeho udání a pomoci při zavraždění získal právě statky zkonfiskované Trčkům.¹¹⁵

Ottavio po celou dobu války pokračoval ve své vojenské kariéře (hlavně ve službách Španělska ve španělském Nizozemí) a do Náchoda se vrátil až v roce 1650. Jako vzpomínku na své diplomatické úspěchy v roce 1649 v Norimberku nechal ve „*velké síni*“ na náchodském zámku vymalovat Jáchymem Sandrerem obraz, který tento konvent na norimberské radnici zobrazoval. Také nábytek je v této místnosti podobný jako na obraze, neboť Ottavio ho nechal ještě v Norimberku vyrobit a převést do Náchoda.¹¹⁶

Své záležitosti do té doby tak řídil pouze na dálku. Správu náchodského panství řídil jeho gubernátor, kněz a zpovědník Paolo Orsini a správu zámku přenechal kapitánovi Dominiku Brunaccimu.¹¹⁷

Díky ziskům z úspěšné vojenské kariéry mohl Ottavio náchodské panství dále rozšiřovat, a tak v roce 1636-1641 zakoupil statky Miskolezy, Heřmanice, Vestec a Šonov celkem za 24 663 zlatých. V červenci 1642 získal od císaře svolení zřídit ze svých statků fideikomis¹¹⁸ a další, v čem mu císař vyhověl, bylo povolení sepsat testament v latině, protože stále neovládal češtinu ani němčinu. S jeho neznalostí jazyka se musela vypořádávat i městská rada, a tak se v letech 1637-1638 objednávaly a platily německé překlady a tlumočení do latiny.¹¹⁹

V době třicetileté války náchodské panství nezůstalo ušetřeno od válečných škod a v roce se 1635 vyšplhaly až na 159 000 zlatých.¹²⁰ Aby si město alespoň trochu polepšilo a byly mu nahrazeny zisky ze ztráty práva várečného, přimluvil se Ottavio Piccolomini v roce 1644 u císaře Ferdinanda III. a městu byl povolen třetí výroční trh, připadající na „Tučný čtvrtek“¹²¹, a trh obilní.¹²²

¹¹⁴ RAJLICHOVÁ, Magdalena. *Ottavio I. Piccolomini a jeho vztahy k Itálii v letech 1650-1656. Vztahy Ottavia Piccolominiho s toskánskou rodinou ve světle korespondence se synovcem Francescem Piccolomini.* Pardubice: bakalářská práce 2011. s. 7.

¹¹⁵ BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé.* s. 94.

¹¹⁶ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého.* s. 7.

¹¹⁷ HRAŠE, Jan Karel. *Dějiny Náchoda, 2. Díl.* s. 46-48.

¹¹⁸ TAMTÉŽ. s. 50.

¹¹⁹ BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé.* s. 95-96.

¹²⁰ TAMTÉŽ. s. 95.

¹²¹ Poslední čtvrtek před Popeleční středou, tímto dnem začíná masopust.

¹²² HRAŠE, Jan Karel. *Dějiny Náchoda, 2. Díl.* s. 51.

V poslední fázi války se bojištěm staly právě české země a přítomnost vojsk tak byla permanentní. Situace se nezlepšila ani na konci války, právě z této doby jsou zaznamenány přesuny vojsk přes město a okolí, a to až do roku 1651. I když samo město nebylo v průběhu války nikdy v centru bojů ani zde překvapivě v této době nevypukl požár, tak úbytek obyvatelstva je velmi zřetelný. Důkazem jsou výkazy zemské berně, která byla odváděna z osedlých poddaných. V roce 1618 bylo těchto osedlých v Náchodě 187 a po válce již jen 120.¹²³

¹²³ BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé*. s. 97.

III. Rychtáři v raném novověku v českých zemích

Už od středověku byl rychtář (též fojt, iudex, richter) představitelem soudní moci i hrdelního práva v královských i poddanských městech, a i když byl volen z řad obyvatel města, měl zastupovat a hájit zájmy své vrchnosti.¹²⁴ V 15. století postupně vznikal jiný soudní orgán, kterým byla městská rada složená ze 12 konšelů, které předsedal purkmistr, a převzala rychtářovu pravomoc nad hrdelním právem a některé jiné soudní pravomoce.¹²⁵ Od té doby rychtáři, podle městských práv, náležela v hrdelní jurisdikci pouze oznamovací povinnost.¹²⁶ Poté se stal rychtář výkonným orgánem konšelského soudu a zároveň součástí něčeho, co by se dalo přirovnat k dnešní policii. Právě on se svými pomocníky, což byli většinou biřici, pacholci, poslové, písaři a kati, prakticky denně dohlížel na pořádek ve městě a zamezoval trestné činnosti.¹²⁷ Sám rychtář tak používal výkonnou moc na zajišťování provinilců, provádění výslechů a exekucí a ze soudní moci mu v raném novověku zbyly v kompetenci pouze drobné žaloby, urážky na cti, spory mezi cechy a majetkové spory do 10 kop grošů.¹²⁸ Toto je výčet známějších rychtářových povinností, další méně známé role rychtáře uvádí ve svých studiích Bronislav Chocholáč pro Moravu v 16. a 17. století i Karel Waska pro západní Čechy v 18. století. Rychtář směl sepisovat na žádost testamenty a inventáře, které pak mohl ukládat u sebe v obecní truhlici, provádět dělení majetku, oceňovat („šacovat“) majetek, usedlosti¹²⁹ a v 18. století v městečku Úterý také vyšetřovat čarodějnictví.¹³⁰

Funkce rychtáře byla v raném novověku většinou funkcí volenou, kdy měšťané rychtáře zvolili a vrchnost ho už pouze potvrdila, byl to tzv. vrchností přikázaný rychtář. Jednalo se tak vlastně o jakéhokoliv poddaného, který byl pouze na určité období pověřený vykonávat

¹²⁴ HRDLIČKA, Josef. Úředník, in: Václav Bůžek - Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007. ISBN 978-80-7203-694. s. 216-238, s. 226.

¹²⁵ FRANCEK, Jindřich. *Zločin a trest v českých dějinách*. Praha 1999. ISBN-80-86182-91-6, s. 33-34.

¹²⁶ MATLAS, Pavel. *Shovívavá vrchnost a neukáznění poddaní? Hranice trestní disciplinace poddaného obyvatelstva na panství Hluboká nad Vltavou v 17.-18. století*. Agro 2011. ISBN 978-80-257-0382-3. s. 147.

¹²⁷ HRAŠE, Jan Karel. *Dějiny Náchoda, 1. Díl*, Od nejstarších dob až do bitvy na Bílé Hoře, Náchod 1895. s. 222.

¹²⁸ JORDÁNKOVÁ, Hana., SULITKOVÁ, Ludmila. Kompetence rychtářského úřadu v Brně v předbělohorském období. *Pocita Janu Janákovi. Předsedovi Matice moravské, profesorovi Masarykovy univerzity věnují k sedmdesátinám jeho přátelé a žáci*. Brno 2002. ISBN- 80-86488-07-1. s. 127- 147, zde s. 136. Do 12 zl. rýnských uvádí WASKA, Karel. Drobné delikty před rychtářským soudem v Úterý v 18. století, *Právněhistorické studie 38*, 2007. ISBN: 978-80-246-1426-7. s. 309-318. zde s. 310.

¹²⁹ CHOCHOLÁČ, Bronislav. Soudní znalci, notáři či spekulanti? Role rychtářů na západní Moravě v 16. a 17. století. In *Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*. Vyd. 1. Brno: Matice moravská, 2003. ISBN 80-86488-13-6, s. 753-759. zde s. 757-758.

¹³⁰ WASKA, Karel. Drobné delikty. s. 310.

povinnosti související s funkcí rychtáře.¹³¹ Takto zvolený rychtář měl být v úřadu jeden rok, ale pravidelně se stávalo, že zůstával ve funkci 2-3 někdy i více let.¹³² Dále pak, a to více na Moravě než v Čechách, byli dědiční rychtáři (tzv. zákupní), kteří byli sice poddanými svého pána, ale měli různé výsady, např. neplatili feudální dávky z rychty a nemohli být z funkce sesazeni jako volení rychtáři.¹³³

Rychtář ani městská rada za svoji činnost nedostávali pravidelný plat. Rychtář dostával pouze proplacené „služební cesty“, musel-li kvůli úřadu někdy mimo město a odměnou mu měli být také pokuty ukládané za porušování nočního klidu. To mělo rychtáře motivovat k pravidelným nočním pochůzkám a kontrolám a také k nesmlouvavému postoji. Vybrané pokuty však ani zdaleka neodpovídaly skutečné finanční potřebě rychtáře, proto museli spoléhat ještě na jiné řemeslo,¹³⁴ často tak bývala součástí rychty krčma.¹³⁵

Jinak tomu bylo u královských rychtářů, kteří byli úředníky v pravém smyslu slova a byli placeni městskými radami.¹³⁶ Tato funkce vznikla za vlády Ferdinanda I. v roce 1547 (jako postih po nevydařeném protihabsburském odboji) pro královská a věnná města. Jednalo se tak vlastně o omezení městské samosprávy a větší dohled z vrchu.¹³⁷ Od této doby pak býval v královských a věnných městech rychtář královský i městský, přičemž byl městský rychtář podřízený toho královského, a když městský rychtář skládal při zvolení do funkce přísahu, tak přísahal od roku 1547 také královskému rychtáři.¹³⁸

I když rychtář plat nedostával, tak se k němu v rámci jeho úřadu často nemalé částky peněz dostaly, byly to pokuty, které měli být skládány „na právo rychtářské“¹³⁹, kde si je pak vítěz sporu vyzvedl. Do té doby s nimi však mohl disponovat sám rychtář a pak tam peníze prostě jen včas vrátit. U rychtáře se však také mohly nacházet sirotčí pokladny¹⁴⁰ a tyto peníze mu byly také více méně k dispozici, dokud nebyly potřeba k účelům, na které byly určeny. Na Schwarzenberském panství k takovému zneužití pravomocí došlo v roce 1733. V tomto roce se o sirotčí peníze staral Václav Adamec a přesto, že byl usvědčen ze zpronevěry 67 zlatých, jeho proviněním nakonec bylo pouze to, že o této půjčce nikoho

¹³¹ CHOCHOLÁČ, Bronislav. Soudní znalci. s. 755.

¹³² JORDÁNKOVÁ, Hana., SULITKOVÁ, Ludmila. Kompetence rychtářského úřadu. s. 143-144.

¹³³ CHOCHOLÁČ, Bronislav. Soudní znalci. s. 755-756.

¹³⁴ MATLAS, Pavel. *Shovívavá vrchnost a neukáznění poddaní?* s. 149-150.

¹³⁵ CHOCHOLÁČ, Bronislav. Soudní znalci. s. 759.

¹³⁶ HRDLÍČKA, Josef. Úředník, *Člověk českého raného novověku*. s. 225-227.

¹³⁷ NOVOTNÝ, David. Královští rychtáři ve věnných městech v předbělohorském období na příkladu Chrudimi, Vysokého Mýta a Poličky, *Paginae historiae* 16, 2008, s. 49-101. zde s. 49 a 51.

¹³⁸ WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst, Díl II.*, život veřejný mezi r. 1420-1620. Praha 1892. s. 9.

¹³⁹ SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 835, sign. 24, kn. 34. Rychtářský manuál 1603-1632. Fol. 224.

¹⁴⁰ CHOCHOLÁČ, Bronislav. Soudní znalci. s. 758.

neinformoval a v úřadu i nadále zůstal.¹⁴¹ Toho, že rychtář přicházel do styku s penězi, si byli vědomi na pardubickém panství, a proto se při výběru budoucího rychtáře bral ohled na jeho dobré finanční poměry.¹⁴²

Už v 15. století se však stávalo, že v některých městech byli rychtáři dva a bylo to hlavně ve větších městech, kde by jeden rychtář povinnosti „soudní“ i „policejní“ sám nestíhal. V takovémto případě byli rychtáři rozděleni na hořejšího a dolejšího. Dolejší měl na starosti výslechy, mučení a všechny věci, jež se týkaly šatlavy, a hořejší měl chodit po městě a dohlížet na případné přestupky.¹⁴³

Také v Náchodě volili rychtáře měšťané a zámecký pán jej schvaloval a potvrzoval. Rychtář zde měl být volen každý rok, ale v praxi se toto pravidlo rozhodně nedodržovalo. Hned první rychtář, který je v městských zápisech uveden a kterým byl Jan Pipoň, zastával tuto funkci v letech 1442-1452.¹⁴⁴ Jindy se zase mohlo stát, že zvolený o funkci rychtáře nestál, například roku 1557 prosil zvolený jindřichohradecký rychtář pana Jáchyma z Hradce, aby ho jeho úřadu zbavil. V horším případě se snažil rychtář své funkce zbavit tím, že ji pořádně neplnil, tak tomu bylo roku 1603 v Mělníce, kdy rychtář Ondřej Rejnek odmítal vyslyšet a zapisovat předložené případy, chodil do úřadu opilý, a když měl zůstat hlídat u vězení, odešel domů s tvrzením, že má připravenou koupel.¹⁴⁵

Při výběru rychtáře se přihlíželo jak k tomu jestli byl důvěryhodný a gramotný, tak hlavně k jeho zkušenostem a k věku. Mohlo se tak tedy stávat, že rychtářem se stal někdo z městské rady, nebo naopak se rychtář po ukončení svého úřadu stal členem rady.¹⁴⁶ To se zřejmě stávalo často, takže máme doklady například z Brna, kdy byl v letech 1600-1603 František Gerolt nejprve městským komorníkem a teprve v letech 1606-1613 rychtářem, stejně tak se stalo i Šebestiánu Haidingerovi (komorník 1578-1581, rychtář 1585-1588)¹⁴⁷, v Náchodě byl takovým případem Jan Šiška, který byl v roce 1601 purkmistrem¹⁴⁸ a od roku 1603 rychtářem.¹⁴⁹ Takovýto člověk byl totiž znalý jak poměrů ve městě, tak také právní

¹⁴¹ MATLAS, Pavel. *Shovívavá vrchnost a neukáznění poddaní?* s. 138-139.

¹⁴² SIGLOVÁ, Tereza. *Soudové zisky nenesou. Spory obyvatel městeček pardubického panství v 16. a 17. století.* Brno 2011. ISBN 978-80-86488-80-6. s. 174.

¹⁴³ WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst, Díl II.* s. 4., Na panství Hluboká nad Vltavou označení jako starší a menší. MATLAS, Pavel. *Shovívavá vrchnost a neukáznění poddaní?* s. 146.

¹⁴⁴ HRAŠE, Jan Karel. *Dějiny Náchoda, I. Díl.* s. 224.

¹⁴⁵ WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst, Díl II.* s. 7.

¹⁴⁶ NOVOTNÝ, David. *Královští rychtáři.* s. 59.

¹⁴⁷ JORDÁNKOVÁ, Hana., SULITKOVÁ, Ludmila. *Kompetence rychtářského úřadu.* s. 143-144. A zmiňuje to také David Novotný u královských rychtářů.

¹⁴⁸ BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé. Dějiny českých měst,* Lidové noviny 2004. ISBN: 80-7106-674-5. s. 75.

¹⁴⁹ SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 835, sign. 24, kn. 34. Rychtářský manuál 1603-1632. Fol. 1.

praxe a často se také mohly dědit funkce z generace na generaci.¹⁵⁰ To však mělo i negativní stránku, protože se stávalo, že správu městského majetku a bezprostřední moc nad obyvateli drželo po mnoho let úzké a velmi stabilní uskupení jen pár vybraných jedinců.¹⁵¹

Co se týče věku, tak v některých městech nesměl být mladší než 30 let a starší než 50 let, jinde byla spodní hranice 21 let a horní až 80 let. V Náchodě býval rychtářem vždy muž starší, a tedy zkušenější.¹⁵² Na pardubickém i hlubockém panství bylo ke konci 17. století přihlíženo také k tomu, jestli umí dotyčný německy.¹⁵³

Rychtář obdržel od majitele panství instrukci, která specifikovala jeho povinnosti. V Náchodě jí roku 1552 nechal vydat Albrecht Smiřický ze Smiřic a stálo v ní: „*Což jemu [rychtáři, pozn. aut.] z poručení mého, nebo místo mé držící ouředníka rozkázáno bylo, aby hned tak učinil a jinak nic. K tomu ouřad konšelů Náchodští, též což by jemu rozkázali, jakž se při ouřadu svém chovati by měl, aby tak učinil; vězně, kterého by měl, jakby měl je vazbou držeti a k nim se chovati a na hlavě nic aby nezavíral, než to, pokaž by závazku jeho náležité bylo, a ve všem konšely se řídil, je v poctivosti měl.*“¹⁵⁴ Kromě tohoto výčtu povinností, však rychtář žádnou jinou profesní přípravou neprošel.¹⁵⁵

Po jmenování do úřadu každý rychtář složil přísahu majiteli panství nebo jeho zástupci a také purkmistrovi a jeho konšelům, že bude spravedlivě soudit a dodržovat své povinnosti. Po takovéto přísaze obdržel odznak své moci a důstojnosti, rychtářskou pečeť a rychtářské právo, pro které se v různých městech vžilo různé pojmenování: právo, palcát, žíla, žezlo, ferule a regiment. V Náchodě se používalo označení právo, žíla nebo regiment. Rychtářské právo se dá popsat jako žezlo, které bylo upleteno z kožených řemínků, dlouhé bývalo asi 60 cm a v průměru na šířku mělo asi 5 cm, rukojeť byla zdobená například bronzovými nýtky, na druhém konci práva byly třásně také z kožených řemínků, třásně byly dlouhé asi 25 cm. Na dolní části bylo také železné poutko, jímž se zavěšovalo na hřebíček. Právo musel držet rychtář při každém soudu v pravici a mohl s ním také udeřit neukázněné předvedené osoby u soudu, nesměl je však zbít.¹⁵⁶

Rychtářské pečete, které se zachovaly, bývaly nejvíce kulaté a v průměru mívaly kolem 2,5 cm, byly ze zvonoviny a měly dřevěné držátko. Na náhodské pečeti byl uprostřed štítek,

¹⁵⁰ NOVOTNÝ, David. Královští rychtáři ve. s. 59.

¹⁵¹ MATLAS, Pavel. *Shovívavá vrchnost a neukáznění poddání?* s. 139.

¹⁵² HRAŠE, Jan Karel. *Dějiny Náchoda, 1. Díl.* s. 224.

¹⁵³ SIGLOVÁ, Tereza. *Soudové zisky nenesou.* s. 174., MATLAS, Pavel. *Shovívavá vrchnost a neukáznění poddání?* s. 149.

¹⁵⁴ HRAŠE, Jan Karel. *Dějiny Náchoda, 1. Díl.* s. 224-225.

¹⁵⁵ MATLAS, Pavel. *Shovívavá vrchnost a neukáznění poddání?* s. 151.

¹⁵⁶ HRAŠE, Jan Karel. *Dějiny Náchoda, 1. Díl.* s. s. 222.

kde byla vyobrazena pravá ruka, jejíž první tři prsty jsou zdviženy jako by k přísaze a kolem štítku byl nápis: „*Pec.[zet] Richtarz.[ska] miesta Nach.[oda]*“.¹⁵⁷ Podle tvaru písma na pečeti se její vznik datuje do 15. století a přesněji k roku 1442, kdy Jan Kolda starší ustanovil novou radu s rychtářem a udělil mu pečeť, která do té doby k jeho atributům nepatřila.¹⁵⁸

Povinností rychtáře byly pochůzky po městě a dohlížení na případné přestupky. V noci měl rychtář chodit hlavně po krčmách a zasahovat a urovnávat výtržnosti ihned na místě. Oblečen chodil (hlavně v noci) ve zbroji se sečnou zbraní, kuší a později i s ručnicí. Další povinností rychtáře bylo ohledávání míst činu, zajišťování důkazů, přítomnost při výslechu, mučení, čtení rozsudků a popravách provinilců. Pokud mu některý provinilec utekl, byl povinen jej stíhat.¹⁵⁹ V době protireformace chodívali rychtáři v čas bohoslužeb po městě a sháněli lidi do kostela. Dokonce směli chodit do rodin a nahánět lid do kostela.¹⁶⁰ V některých městech rychtáři měli dokonce nařízeno hlídat, kdo v postní den chystá k jídlu maso a kdo při poutním procesí pomlouvá a klevetí. To vše bylo zapsáno v instrukci pro rychtáře z roku 1631.¹⁶¹

Rychtář mohl zatknout každého, kdo se nějakým způsobem provinil proti zemskému nebo městskému právu. Když pak rychtář někoho zatkl, musel to ihned oznámit purkmistrovi. Při zatýkání nesměl používat přehnaně násilí, což znamená, že nesměl nikoho bít, ale pro výstrahu mohl rychtářské právo použít.¹⁶²

Protože se ve městě i v okolí každou chvíli něco přihodilo, musel být rychtář vždy přítomen, a pokud musel někam odjet, bylo jeho povinností to oznámit purkmistrovi a také musel propůjčit rychtářské právo „staršímu obecnímu“, který jej v jeho nepřítomnosti zastoupil. Takové bylo náchodské nařízení z roku 1552, které vydal Albrecht Smiřický ze Smiřic.¹⁶³ Také pražská instrukce z doby předbělohorské praví, že pokud není rychtář s písařem přítomen v městské radě, musí být na radnici, aby je mohl každý bez problémů najít. V případě, že by museli odejít, musí na radnici zůstat alespoň pacholek, který bude vědět, kde jsou.¹⁶⁴

Po celou dobu, po kterou se městské zápisy v Náchodě dochovaly, se zmiňují pouze o jednom rychtáři, a to o městském, tak tomu bylo až do roku 1651 (viz tabulka č. 2) . V tomto

¹⁵⁷ TAMTÉŽ.

¹⁵⁸ TAMTÉŽ.

¹⁵⁹ FRANCEK, Jindřich. *Zločin a trest v českých dějinách*. s. 35.

¹⁶⁰ HRAŠE, Jan Karel. *Dějiny Náchoda, 1. Díl*. s. 226.

¹⁶¹ WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst, Díl II*. s. 5.

¹⁶² HRAŠE, Jan Karel. *Dějiny Náchoda, 1. Díl*. s. 226.

¹⁶³ TAMTÉŽ.

¹⁶⁴ WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst, Díl II*. s. 5.

roce byl v zápisech uveden ještě druhý, „knížecí“ rychtář a byl jím Jakub Fidler, a to až do roku 1661.¹⁶⁵ Vzorem pro zavedení funkce knížecího rychtáře mohl být už zmiňovaný královský rychtář, šlo pravděpodobně o snahu vrchnosti mít městské dění více pod kontrolou.¹⁶⁶ Dva rychtáře, i když z jiného důvodu, měli také v 16. století v Turnově. Zde to bylo dáno tím, že město mělo dvě vrchnosti a rozštěpilo se tedy na část Rohozeckou a Skalskou, a každé město mělo tedy svou městskou radu a svého rychtáře.¹⁶⁷

Tabulka č. 2: Náchodští rychtáři v letech 1442-1661¹⁶⁸

Jména náchodských rychtářů	Funkční období
Jan Pipoň	(1442-1452)
Marek	(1452-1459)
Vondra	-
Václav	-
Václav Pivnička	(1501-1511)
Matěj Machura	(1511-1514)
Václav Žába	(1514-1519)
Prokop Holý	(1537-1542)
Václav Founěk	(1542-1544)
Vondřej	(1545-1552)
Jan Huček	(1552-1558)
Matěj Věrka	(1558-1564)
Jan Provázek	(1565-1585)
Tobyáš Nesčislný	(1575)
Pavel Pulec	(1588)
Jindřich Kodera	(1590)
Jan Šiška	(1603-1606)
Mikuláš Kdulík	(1607-1609)
Jan Kačer	(1610-1612)
Václav Klanka	(1613-1615)
Jan Vydra	(1616-1617)
Václav Vrchovinský	(1618-1620)
Pavel Donát	(1621-1623)
Václav Průša	(1624-1625)
Tobyáš Úpický	(1626-1630)
Karel Trynks	(1631)
Jakub Fidler (knížecí rychtář)	(1651-1661)
Václav Šafářů	(1652)

¹⁶⁵ HRAŠE, Jan Karel. *Dějiny Náchoda, 1. Díl*. s. 222.

¹⁶⁶ NOVOTNÝ, David. *Královští rychtáři*. s. 49 a 51.

¹⁶⁷ WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst, Díl II*. s. 4.

¹⁶⁸ HRAŠE, Jan Karel. *Dějiny Náchoda, 1. Díl*. s. 244-245. Jména ani funkční období rychtářů z doby před rokem 1441 se neví pro nedostatek pramenů, který je způsoben především požárem města v roce 1441, kdy náchodský hrad obsadil loupeživý rytíř Jan Kolda ze Žampachu a obléhala ho krajská hotovost a Slezani.

Ještě ve středověku bylo zcela běžné, že byl rychtář svobodným,¹⁶⁹ což znamená, že nebyl poddaným pánu panství, a v některých městech tento zvyk přetrvával, až do období novověku v Náchodě byli však všichni rychtáři poddanými svých pánů. Bylo však možné, aby si rychtář za zásluhy ve své funkci vyprosil svobodu, stalo se tak například v roce 1531, kdy byl z poddanství propuštěn bývalý rychtář Václav Žába, který působil ve funkci v letech 1514-1519.¹⁷⁰

Jestli náchodský rychtář za svoji práci dostával roční peněžní plat, se neví. K jeho stálým příjmům patřily výdělků z rozsáhlého pole, které se rozprostíralo od šibeničního kopce ve Starém městě k západní straně až po silnici z Náchoda ke Skalici. Další příjmy měl rychtář z tzv. „práva dělání dřev“. To znamená, že pokaždé, když rychtář spotřeboval dřevo, směl si vzít další z obecních lesů. Někteří rychtáři toho samozřejmě zneužívali, brali si dřeva více a pak s ním obchodovali. To se stalo například v roce 1549, kdy byl žalován rychtář Vondřej a tehdy bylo rozhodnuto, že si každý rychtář bude brát nejvíce 10 sáhů dřeva za rok.¹⁷¹

K mimořádným peněžním rychtářovým příjmům patřilo vybírání pokut za noční výtržnosti a dále poplatky, za připsy domů, výslechy svědků, pořizování opisů, otevírání pozůstalostí atd.,¹⁷² na které měli právo od roku 1548. Podle tohoto práva směli rychtáři také od domácích vybírat 10 gr. míš. a od přespolních 6 grošů za vyřízené spory nebo 8 grošů za vypsání zatykače, a když pře dopadla dobře, tedy ve prospěch „žalobce“, dostával rychtář tzv. památné, které bylo zpravidla ve výši 5 grošů. Dále byl rychtář zbaven všech povinností a poplatků, jako roboty, ponůcky, platby z polí, luk a jiných.¹⁷³

Každý rychtář měl i své pomocníky, kterými byli biřici, rychtářův posel čili právní posel, pacholci a také písaři, kteří zapisovali vše, co rychtář nařídil.¹⁷⁴ Vedle těchto radních písařů, kteří byli k ruce i konšelům a purkmistrovi, víme také, že pro Brno existovali přímo městem placení soudní neboli rychtářští písaři.¹⁷⁵ Zvláštní skupinou pak byli „krevní“ písaři, ti pořizovali zápisy od útrpného práva a při popravách.¹⁷⁶ Pokud bylo potřeba, aby rychtář zasáhl v noci, pomáhal mu i ponocný a o jarmarcích byli dokonce najímání žoldnéři.¹⁷⁷

¹⁶⁹ CHOCHOLÁČ, Bronislav. Soudní znalci. s. 754.

¹⁷⁰ HRAŠE, Jan Karel. *Dějiny Náchoda, 1. Díl.* s. 224.

¹⁷¹ TAMTÉŽ. s. 226-227.

¹⁷² JORDÁNKOVÁ, Hana., SULITKOVÁ, Ludmila. *Kompetence rychtářského úřadu.* s. 141.

¹⁷³ HRAŠE, Jan Karel. *Dějiny Náchoda, 1. Díl.* s. 227.

¹⁷⁴ TAMTÉŽ. s. 227-228.

¹⁷⁵ JORDÁNKOVÁ, Hana., SULITKOVÁ, Ludmila. *Kompetence rychtářského úřadu.* s. 138.

¹⁷⁶ HRAŠE, Jan Karel. *Dějiny Náchoda, 1. Díl.* s. 227-228.

¹⁷⁷ TAMTÉŽ. s. 239.

Pomocníky jako biřice, pacholky a posly si rychtář vybíral sám. Jejich služba nebyla přesně definována a většinou jeden zastupoval druhého. Povinností právního posla bylo roznášet po domech, městech a vsích nařízení, posluhovat rychtáři i písaři a být přítomen při všech exekucích.¹⁷⁸ Pro nízké finanční ohodnocení byli rychtářovi pomocníci často nuceni hledat i vedlejší přivýdělek.¹⁷⁹ Často se proto stávalo, a bylo tomu tak i v Náchodě, že posel byl také biřicem a zároveň rasem (pohodným), jako například roku 1568, kdy jím byl Duchek Pytlíček, a na počátku 17. století Vavřinec Holík. Často se také stávalo, že pohodný býval zároveň katem. To víme díky zápisu, kde „22. září roku 1635 koupil Tomáš Zvířecí, pohodný a mistr popravní při městě Náchodě, příbytek, jenž slove rasovna od prvé jmenovaného Vavřince Holíka za 420 kop míš. gr“.¹⁸⁰

Rychtář řešil pouze menší přestupky, jako byly spory o majetek, výtržnosti, spory mezi cechy atd., a ani ty nikdy nesoudil sám, ale vždy se radil s „více staršími lidmi, víry a úcty hodnými a přísežnými“¹⁸¹ a rozsudky vycházely z městského a zemského práva. Pře, které měl na starosti rychtář, se řešily většinou ústně a stručně. Obžalovaný vyslechl žalobu, a když popíral svoji vinu, musel přísahat se dvěma zdviženými prsty „k svatým“. Nebyl-li někdo s rozsudkem spokojen, mohl se odvolat k městské radě a dále k vrchnostenskému soudu, kterému předsedal pán zámku nebo purkmistr.¹⁸² Vedle těchto rychtářských soudů se konávaly ještě veřejné soudy, kde byl rychtář také vždy přítomen a tyto soudy se konaly v okolních městech a obcích. Tyto soudy se konaly vždy jednou do roka, a to vždy ve stejnou dobu, aby o nich každý věděl. Každému takovému soudu předcházela „hromada obecní“, což znamenalo, že se všichni sešli u rychtáře, kde bylo dohodnuto, o čem se bude při veřejném soudu jednat.¹⁸³

V 16. století si konšelé i rychtář určovali dny a dokonce i hodiny, které byly určeny pro soudní agendu, v ostatních dnech vyřizovali správní záležitosti. Důkazem může být zápis pořizen v roce 1608. „... žádosti pan rychtář povolil a dále k průvodům odložil totiž do outerka po stvaté Trojici nejprve příští k hodině XI na celém orloji vše léta nynějšího 1608.“¹⁸⁴ Činnost soudů byla také přerušována církevními svátky nebo událostmi jako městský jarmark, žně a vinobraní.¹⁸⁵

¹⁷⁸ TAMTÉŽ. s. 234.

¹⁷⁹ MATLAS, Pavel. *Shovívavá vrchnost a neukáznění poddaní?* s. 148.

¹⁸⁰ HRAŠE, Jan Karel. *Dějiny Náchoda, 1. Díl.* s. 234.

¹⁸¹ TAMTÉŽ. s. 239.

¹⁸² TAMTÉŽ. s. 239-240.

¹⁸³ TAMTÉŽ. s. 304-305.

¹⁸⁴ SOKA Náchod, AM Náchod, inv. č. 835, sign. 24, kn. 34. Rychtářský manuál 1603-1632. Fol. 78 b.

¹⁸⁵ KLABOUC, Jiří. *Staré české soudnictví (Jak se dříve soudovalo ?)*. Orbis 1967. s. 220-221.

S tím úzce souvisí otázka, kolik času rychtáři vyřizování soudní agendy zabralo? Ve sledovaném období osmi let bylo v Náchodě zaznamenáno celkem čtyřicet čtyři různých sporů a například v roce 1616 rychtář řešil pouze čtyři pře.¹⁸⁶ To ovšem nemusí znamenat, že by se více konfliktů během let 1615-1622 nestalo. Jak už bylo řečeno, jednou z hlavních rychtářových povinností byly pochůzky, při kterých měl hlídat případné vzniklé neshody a hned na místě je řešit. Je tedy možné, že sporů by v těchto letech bylo více, ale byly řešeny rychtářem hned na místě a do manuálů se ani nedostaly.

Jak už jsem se zmínila výše, zatýkat směl rychtář každého, kdo se nějak provinil, ale na druhou stranu měla tato doba svoji přísně danou hierarchii a tu nesměl nikdo překročit. Například kněží nesměli být souzeni před necírkevním soudem a také šlechtice nesměl rychtář nikdy zatknout. Z pravomoci rychtáře ale byli vyjmuti i někteří měšťané, kteří provozovali důležitá a významná řemesla.¹⁸⁷

Rychtář měl být ve městě váženou osobou. Ne pokaždé tomu tak ale bylo, například v jižních Čechách vrchnost opakovaně vydávala nařízení, aby obyvatelé městeček pod trestem „*k ouřadu všeliký respekt, poslušnost a počestnost zachovali a uctivost prokazovali.*“¹⁸⁸ V Pardubicích se neúcta k rychtáři projevovala slovními i fyzickými (strkání, trhání vlasů atd.) útoky obyvatel například při jejich zatýkání.¹⁸⁹ Podobná událost se stala také v Náchodě v roce 1604, kdy byl zatčen jistý Bartoň Herolt z Mezilesí, který urážel meziměstského rychtáře a konšely.¹⁹⁰ Nízký respekt obyvatel k vrchnostenským úředníkům byl zřejmě také důsledkem neprofesionálního chování zástupců vrchnosti. Vrchnostenská správa jim musela připomínat tak základní věci, jako že na radnici měli chodit řádně oblečení a že obsah úředních jednání neměl sloužit k veřejným diskusím.¹⁹¹ Byl-li tedy rychtář váženou osobou, byla jeho vážnost spíše vynucená, než přirozená a vyplývala právě z jeho velké moci nad svobodou nebo uvězněním poddaných. V Náchodě byl všeobecně oslovován „*Jeho Milost*“ a sám rychtář si byl svého vlivu vědom, a někdy proto některé věci přešel, ale jindy například kvůli urážce své osoby využil všech svých pravomocí, aby byl dotčený potrestán. Každý, kdo by rychtáře nebo jeho pomocníky napadl, byl potrestán smrtí.¹⁹²

Také rychtář, zvláště vesnický, mohl být potrestán a dokonce zatčen, pokud se nějak provinil, nebo špatně odváděl svoji práci, například po nocích místo pochůzek spal nebo

¹⁸⁶ SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 835, sign. 24, kn. 34. Rychtářský manuál 1603-1632. Fol. 161-172b.

¹⁸⁷ HRAŠE, Jan Karel. *Dějiny Náchoda, 1. Díl.* s. 240.

¹⁸⁸ MATLAS, Pavel. *Shovívavá vrchnost a neukáznění poddaní?* s. 150.

¹⁸⁹ SIGLOVÁ, Tereza. *Soudové zisky nenesou.* s. 174 a 176.

¹⁹⁰ HRAŠE, Jan Karel. *Dějiny Náchoda, 1. Díl.* s. 240.

¹⁹¹ MATLAS, Pavel. *Shovívavá vrchnost a neukáznění poddaní?* s. 150.

¹⁹² HRAŠE, Jan Karel. *Dějiny Náchoda, 1. Díl.* s. 240-241.

vysedával v hospodách. Takový případ se stal v roce 1624, kdy si v šatlavě poseděl náchodský rychtář Michal Hepnar zvaný Karnaus z Křižákova, kterého v úřadu nahradil Václav Průša a kterého nakonec z šatlavy vyplatili přátelé za 300 kop grošů.¹⁹³ Pokud se však rychtář sám nějak provinil, byl ze svého úřadu sesazen. To se přihodilo i náchodskému rychtáři Janu Hučkovi.¹⁹⁴

Každý, kdo se stal rychtářem, se musel přestěhovat na rychtu, což byl původně jednopatrový dřevěný dům s velkou pavlačí.¹⁹⁵ V Náchodě stávala rychta spolu s šatlavou, kde byly zadržovány podezřelé osoby, až do roku 1899 na dnešním čísle popisném 60 v Tyršově ulici poblíž náměstí. Na náměstí stával také pranýř, který byl určen k potrestání menších provinění, původně byl nejspíš dřevěný, o výstavbě kamenného se dochovala zmínka v městské knize z roku 1531 a tento pranýř stojí u staré radnice ještě dnes.¹⁹⁶

¹⁹³ TAMTÉŽ, s. 241.

¹⁹⁴ TAMTÉŽ, s. 222.

¹⁹⁵ TAMTÉŽ, s. 242.

¹⁹⁶ ČÍŽEK, Jan. *Hrdelní soudnictví města Náchoda v 16. století*, Stopami dějin Náchodska 4, Náchod 1998, s. 9-52. zde s. 12.

IV. Drobná kriminalita v Náchodě a okolí na začátku 17. století

Každá společnost si postupem doby stanoví určitá pravidla, jaké chování se má dodržovat, a vše co se těmto pravidlům vymyká, se rozhodne trestat. Byly a jsou i dnes stanoveny orgány, které dohlížejí a které trestají. Takovými orgány byly v období raného novověku soudy, které se v husté síti vytvořily hlavně v 16. století, kdy byla výkonná soudní moc, do té doby výsada krále, svěřena majiteli panství a jeho úředníkům. I v této době však ještě existovalo soukromé, mimosoudní postihnutí pachatele (tzv. zvykové právo), za jehož vzor sloužily dřívější případy.¹⁹⁷ V roce 1548 byl Ferdinandem I. zřízen Apelační soud, tzv. Rada nad apelacemi. K němu měla směřovat všechna odvolání od soudů v Čechách a na Moravě. Povinností Apelačního soudu bylo také potvrdit nebo vyvrátit rozhodnutí městského soudu o trestu smrti.¹⁹⁸

Ve městech královských i poddanských pak byly výkonnými orgány městské rady, které se z původně pomocného sboru vyvinuly v 15. století až ve vrcholný orgán městské samosprávy. Tyto rady se skládaly nejčastěji z dvanácti členů, konšelů a rychtáře, kterým předsedal purkmistr. Funkční období rady trvalo přibližně jeden rok a po uplynutí této doby následovala obnova tohoto orgánu.¹⁹⁹ Těžší a hrdelní případy řešili konšelé v čele s purkmistrem, v jehož úřadu se konšelé střídali po jednom měsíci.²⁰⁰

Při provádění výslechů se městská rada řídila jak psanými zákony, vrchnostenskými instrukcemi tak také vlastním uvážením, takže o objektivitě soudů v 16. století se dá vážně pochybovat. Rada se v plném počtu účastnila jen začátku a konce trestního řízení. U samotného výslechu byli přítomni jen někteří její členové společně s rychtářem.²⁰¹

Procesy u městského soudu stejně jako u zemského byly prováděny ústně. Přesto potřeba evidovat průběh procesu vedla k tomu, že výslech byl zapisován městským nebo krevním písařem, který zaznamenával hrdelní případy.²⁰² Hrdelní písemnosti sepsané písařem se nazývají černé, krevní nebo smolné knihy, do dnešních dnů se jich však zachoval jen pouhý zlomek. Písaři sem zapisovali průběh útrpného výslechu, samotné výpovědi a trest vyměřený soudem. Smolné knihy obsahovaly celkem konkrétní popisy výslechů obžalovaných, takové

¹⁹⁷ FRANCEK, Jindřich, *Zločin a trest v českých dějinách*, Praha 1999. ISBN 80-86182-91-6. s. 32.

¹⁹⁸ WINTER, Zikmund. *Zlatá doba českých měst. 2.* vydání, Odeon 1991 ISBN 80-207-0244-X. s. 126.

¹⁹⁹ FRANCEK, Jindřich, *Zločin a trest*. s. 16 a 34.

²⁰⁰ ČÍŽEK, Jan, *Hrdelní soudnictví města Náchoda v 16. století*, Stopami dějin Náchodska 4, Náchod 1998, s. 9-52. Zde s. 10

²⁰¹ TAMTÉŽ. s. 11

²⁰² KLABOUCH, Jiří. *Staré české soudnictví (Jak se dříve soudovalo ?)*. Orbis 1967. s. 224.

výsledky nezřídka zahrnovaly i mučení (torturu).²⁰³ Ta získala své místo v hrdelním soudnictví v 16. století a využívala se především proti příslušníkům nižších vrstev.²⁰⁴

Civilní proces byl zahajován podáním žaloby žalobcem (stranou původní). Dokud se protistrana nebo-li strana pohnaná nedala „v odpovídání“, bylo možné žalobu ještě stáhnout. To se stalo i v Náchodě v roce 1615 za rychtáře Jana Vydry: „*Natemž právie rychtářském žádného viniení proti sobie slyšeti nechce, právem svým se zastírá a brání. Tehdy že i on Michal Šmíd od žaloby své natemž právie rychtářském upouští.*“²⁰⁵ Žalované straně byla doručena obsílka („*půhon*“), který se doručoval písemně ale i ústně.²⁰⁶

Strany také mohly požádat o odklad řízení a to celkem čtyřikrát. Šlo o tzv. hojemství a dávalo se jak žalovanému, tak také žalobci. Takovéto odklady byly možné, protože na rozdíl od zemského soudu v městském procesu nebylo nutné skončit spor během jednoho stání, takže mohly strany přicházet stále s novými svědectvími a řízení se stále protahovalo.²⁰⁷

Stejně tak mohli řízení odložit samotní soudci a to dokonce bez omezení, čehož také využívali, aby si mohli rozmyslet jak postupovat dál nebo mohli o pomoc požádat vrchní soud.²⁰⁸

Po poradě soudců (tzv. potaz) městská rada vynesla ortel. Rozsudky městských soudů bývaly velmi obsírné a to zvláště v městech s právem magdeburským. Ortel většinou přečetly sám purkmistr a od vítězné strany se slušelo, aby poděkovala.²⁰⁹ Druhá strana buď rozhodnutí soudu přijala, nebo se hned na místě ozývala a chtěla se během odvolací lhůty odvolat. Tyto lhůty byly různé, před rokem 1548 mohly trvat například jen do západu slunce nebo až dva týdny.²¹⁰ Tak tomu bylo i v Náchodě v roce 1620 „... [Jan Reyzl- pozn. autorky] *poručil se právu k spravedlivému uvážení. Odloženo k veypoviedi do dvou nediel pořád zbiehlých* ...“²¹¹

²⁰³ KELNEROVÁ, Dana, *Sexuální delikvence ve světle smolných spisů. Příspěvek k dějinám sexuality v 16.-18. století*, Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C, 5, 1999, s. 159-188. Zde s. 159-160.

²⁰⁴ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Linde 2006. ISBN 80-7201-433-1. s. 121.

²⁰⁵ SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 835, sign. 24, kn. 34. Rychtářský manuál 1603-1632. Fol. 173.

²⁰⁶ V den určený půhonem se pohnaný musel dostavit k soudu a reagovat na žalobu. Jestliže se i po druhé nedostavil, hrozilo mu vězení, především se to týkalo neosedlých občanů města. Při nedostavení se po třetím obeshlání mohla strana celou při ztratit. Viz WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst, Díl II.*, život veřejný mezi r. 1420-1620. Praha 1892. s. 644-647.; KLABOUCH, Jiří. *Staré české soudnictví*. s. 219.

²⁰⁷ KLABOUCH, Jiří. *Staré české soudnictví*. s. 222.

²⁰⁸ TAMTÉŽ. s. 222-223.

²⁰⁹ TAMTÉŽ. s. 223.

²¹⁰ WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst, Díl II.* s. 681.

²¹¹ SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 835, sign. 24, kn. 34. Rychtářský manuál 1603-1632. Fol. 215.

IV. 1. Kodifikace městského práva

Městské právo je „... soubor obyčejových nebo zákonných ustanovení, která se týkala města jako celku i jeho obyvatel, byla zaručována městskou vrchností, uplatňována městskými orgány a užívána obyvateli ve věcech veřejných i soukromých.“²¹² Vycházelo z nepsaných, zvykových norem, jejichž zdrojem byla většinou zakládací listina daného města (městské privilegium). I v tomto právním partikularismu však existovaly některé společné znaky, které byly dány původem obyvatel. S německými kolonisty do Čech proniklo i německé právo, rozdělené na dvě základní oblasti, tzv. magdeburské právo a švábské právo.²¹³ V českých zemích tak vznikly dvě hlavní oblasti městského práva. Oblast magdeburského práva zahrnovala severní část Čech a Moravy, Slezsko a Lužice, kde byla vrchní stolice v Olomouci a Litoměřicích. V druhé oblasti švábského práva se nacházel jih Čech a Moravy, zde byly hlavními městy Staré Město pražské a Brno.²¹⁴ Během 16. století již bylo zřejmé, že magdeburské právo je příliš konzervativní, takže základem českého práva se stalo právo užívané ve Starém Městě pražském a v Brně.²¹⁵

Právní vývoj ve městech však nebyl jednotný a tato rozdrobenost vyvolávala právní nejistotu a byla i překážkou v rozvoji měst, proto se již od 16. století uvažovalo o kodifikaci městského práva, kterou podporovala i šlechta.²¹⁶

S usnesení zemského sněmu (1523) byla tedy zřízena komise k vypracování zákoníku městského práva, jejímž členem byl Brikcí z Licska,²¹⁷ který ve své práci vycházel ze starší brněnské právní knihy („*Knih pisaře Jana*“).²¹⁸ Jeho *Práva městská*²¹⁹ vyšla v roce 1534 a v roce 1536 byla již vydána tiskem. Přestože nebyla pro své nedostatky oficiálně přijata, byla mnohými soudy používána jako platná.²²⁰

Po tomto nepříliš úspěšném pokusu se již ve 40. letech 16. století objevují nové pokusy kodifikace městského práva a v roce 1558 byl předložen nový návrh. Vycházel z práva Starého Města pražského, které bylo ovlivněno dřívějším právem brněnsko-jihlavským.

²¹² FRANCEK, Jindřich, *Zločin a trest*. s. 24.

²¹³ TAMTÉŽ. s. 24-25.

²¹⁴ ŠTĚPÁN, Jaromír. Ke krystalizačnímu procesu městského práva českého. In *Městské právo v 16.-18. století v Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané právnickou fakultou UK ve dnech 25.-27. září v Praze*. (ed. Karel Malý). Praha: Univerzita Karlova 1982. s. 273.

²¹⁵ FRANCEK, Jindřich, *Zločin a trest*. s. 26.

²¹⁶ JÁNOŠÍKOVÁ, Petra. KNOLL, Vilém. Ke kodifikaci městského práva v Čechách. In *Acta Universitatis Masarykianae Brunensis Iuridica, Vývoj právních kodifikací*. Brno: Masarykova univerzita 2004. ISBN 80-210-3610-9. s. 243-262. zde s. 244.

²¹⁷ Blíže k osobnosti Mistra Brikcího z Licska: ČELAKOVSKÝ, Jaromír. In *Ottův slovník naučný IV*. Praha 1891. s. 680-681.

²¹⁸ JÁNOŠÍKOVÁ, Petra. KNOLL, Vilém. Ke kodifikaci městského práva v Čechách. s. 245.

²¹⁹ JIREČEK, Hermenegild. Jireček, Josef. (ed.) *Mistra Brikcího z Licska práva městská*, Praha 1880.

²²⁰ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva*. s. 109.

Autorem byl učitel Pavel Kristián z Koldína.²²¹ Zákoník byl v roce 1579 vydán tiskem jako *Práva městská království Českého* ve slavné tiskárně Jiřího Melantricha z Aventina, následně potvrzen Rudolfem II. a o rok později i apelačním soudem. V roce 1609-1610 byl na zemském sněmu uznán za závazný i zástupci Litoměřic, kteří až do té doby postupovali podle magdeburského práva a tak byla poprvé v dějinách zavedena jednotná městská práva pro celé Čechy.²²² Zákoník obsahoval právní předpisy, které v podstatě upravovaly veškerý život obyvatel města i jeho správu a soudnictví.²²³ Jeho ustanovení platila v menší míře až do roku 1811, kdy jej zrušil *Všeobecný zákoník*.²²⁴

IV. 2. Typologie sporů

Spory, které jsou zahrnuty v mé práci, jsem rozdělila do několika kategorií a při jejich stanovení jsem vycházela z typologie vytvořené Terezou Siglovou, která spory rozčlenila do dvou hlavních kategorií, civilněprávních a trestněprávních sporů, které dále rozdělila do pěti hlavních skupin a jejich podkategorií:

1. urážka autority - A) panovníka,
 - B) vrchnostenského úředníka,
 - C) duchovní osoby, rouhání,
 - D) městské rady nebo rychtáře,
 - E) cechovní organizace,
2. spory o čest,
3. násilné spory - A) výtržnosti,
 - B) ublížení na zdraví,
 - C) zabití, vražda,
4. majetkové - A) krádeže,
 - B) loupeže,
 - C) podvod,
 - D) pytláctví,
 - E) zpronevěra,
5. zásadní porušení soužití- A) útok nebo vyhrožování útokem,

²²¹ Blíže k osobnosti Pavla Kristiána z Koldína: ČELAKOVSKÝ, Jaromír. In. *Ottův slovník naučný XIV*. Praha 1899. s. 542.

²²² JÁNOŠÍKOVÁ, Petra. KNOLL, Vilém. Ke kodifikaci městského práva. s. 246.

²²³ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva*. s. 109.

²²⁴ JÁNOŠÍKOVÁ, Petra. KNOLL, Vilém. Ke kodifikaci městského práva. s. 247.

B) zhárství nebo vyhrožování zhárstvím,

C) činy proti mravům (smilstvo, svedení) a manželské spory.

Civilněprávní spory rozdělila do tří hlavních kategorií a nejpočetnější majetkové spory jsou dále rozdělené do čtyř podkategorií:

1. majetkové pře- A) dluhy, obstavuňk,

B) dědictví,

C) škody na majetku,

D) užívací právo,

2. procesní pře,

3. pracovní spory.²²⁵

Z této typologie budu vycházet jen částečně protože, i když je tato typologie přehledně rozdělena a v mnohém shodná s tím, co v této práci chci použít, tak některé skupiny a podkategorie se ve mnou zkoumaném období v Náchodě v letech 1615-1622 neobjevily a zase naopak jsou v rychtářských manuálech zapsána „*přátelská porovnání*“ a „*zaručení*“, o kterých se v typologii Tereza Siglová nezmiňuje.

Tereza Siglová při sestavení své typologie čerpala především z typologie Jaroslava Pánka,²²⁶ jenž k tomuto rozdělení došel po dlouhodobém studiu městského hrdelního soudnictví v pozdně feudálních Čechách. Ve své typologii rozdělil delikty do osmi skupin: 1. činy proti oficiální ideologii, 2. proti panovníkovi a státnímu zřízení, 3. proti pozemkové vrchnosti, 4. proti místní administrativě, 5. proti životu a zdraví, 6. proti majetku, 7. proti cti, 8. proti mravnosti.²²⁷ Ovšem u této typologie je problém, že je zde hrdelním soudnictvím pojímáno příliš ze široka. Na tomto tvrzení se shodli jak Tereza Siglová, tak také Petr Kreuz.²²⁸ Mně u této typologie Jaroslava Pánka chybí, že nerozlišuje trestněprávní a civilněprávní spory. Dále pak Siglová vycházela z typologie vytvořené Janou Schwallerovou, která ji použila pro řízení před rychtářským soudem v městečku Veselí nad Lužnicí v letech 1630-1783 a která zde již striktně rozdělila trestněprávní spory a civilněprávní spory. Trestněprávní spory jsou u ní rozděleny do devíti skupin: 1. urážka, zhanění, 2. ublížení na zdraví, výtržnost, 3. neposlušnost nařízení městských úředníků, 4. Urážky rychtáře a městské rady, 5. urážka cechovní organizace, 6. krádež, 7. smilstvo, 8. odpověď, 9. rouhání. Civilněprávní případy jsou rozděleny do pěti skupin a týkají se převážně majetku: 1. dluhy, 2.

²²⁵ SIGLOVÁ, Tereza. *Soudové zisky nenesou. Spory obyvatel městeček pardubického panství v 16. a 17. století*. Brno 2011. ISBN 978-80-86488-80-6. s. 88-89.

²²⁶ TAMTÉŽ. s. 87

²²⁷ PÁNEK, Jaroslav. *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách*. Výsledky, problémy a perspektivy studia. *Československý časopis historický* 32, 1984. s. 693-728.

²²⁸ SIGLOVÁ, Tereza. *Soudové zisky nenesou*. s. 87.

majetková škoda, 3. neoprávněné zadržování věci, 4. obstavuňk (zajištění věci pro dluh), 5. dodržování nájemní smlouvy.²²⁹

Stávalo se, že typy sporů se často prolínaly a to jak v jednotlivých skupinách, tak i dvě hlavní kategorie (trestněprávní a civilněprávní) mezi sebou. Například je jen tenká hranice mezi krádeží a škodou na majetku a v případě urážky na cti často docházelo i k rvačkám a tedy ublížení na zdraví.²³⁰ Jednotlivé typy sporů jsem tedy rozdělovala podle toho, co bylo hlavním tématem ve sporu, co se vlastně projednávalo.

Tabulka č. 3. Spory řešené u rychtářského soudu v Náchodě v letech 1615-1622.²³¹

Delikt	Počet případů	Procentuelní vyjádření
Trestněprávní spory	16	36,35%
Spory o čest	6	13,63%
Násilné spory	6	13,63%
Majetkové spory	3	6,82%
Porušení sousedského soužití	1	2,27%
Civilněprávní spory	27	61,65%
Majetkové pře	21	47,75%
Zápisy ručení	3	6,82%
Přátelská urovnání	2	4,54%
Stažení žaloby	1	2,27%
Nejasné případy	1	2,27%
Celkem	44	100%

Ve své bakalářské práci vycházím z rychtářských manuálů pořízených u rychtářského soudu v Náchodě v letech 1603-1632. Tato kniha je uložena ve Státním okresním archívu v Náchodě a je zařazena do Archívu města Náchoda. Celé rychtářské manuály obsahují 273 folií, toto množství by bylo v rámci bakalářské práce příliš obsáhlé. Pro svou práci jsem si tedy vybrala spory, které byly zapsány v rychtářských manuálech v letech 1615-1622, což byla pro Náchod doba plná změn. V roce 1618 zemřel mladý pán Albrecht Jan Smiřický,

²²⁹ SCHWALLEROVÁ, Jana. *Spory poddaných městečka Veselí nad Lužnicí ve světle rychtářských knih (1630-1783)*. Diplomová práce FF UK. Praha 2002. s. 98-101.

²³⁰ TAMTÉŽ. s. 89.

²³¹ TAMTÉŽ. Fol. 161-224b.

v roce 1620 ze země odešla poslední majitelka z rodu Smiřických Markéta Saloména a až do roku 1623, kdy celé panství zakoupili Trčkové z Lípy, byl Náchod bez majitele a do toho všeho zde právě začínala třicetiletá válka.

Výběr období ovlivnil i fakt, že spory v tomto období byly také zajímavější a pestřejší, než v letech předchozích. Kdybych například pracovala s případy, které byly zachyceny v roce 1608, tabulka č. 3 by vypadala jinak, bylo by zde více sporů o dluhy, smlouvy týkající se pojištění dluhů a na druhou stranu by zde chyběly spory o čest.²³²

IV. 3. Trestněprávní spory

Na náchodském panství v letech 1615-1622 tvořily trestněprávní spory 38,64% (16 sporů). Nejvíce případů spadajících do této kategorie se týkalo sporů o čest, kterých bylo šest (13,63%), protože násilné spory jsou ještě dále rozděleny: výtržnost (1 spor), ublížení na zdraví, zabití a vražda (1 spor). U násilných sporů pak převládalo ublížení na zdraví, které se objevilo celkem čtyřikrát (66,66%) a tři případy byly zaznamenány u majetkových sporů, které všechny tvořily krádeže. Tyto spory byly většinou řešeny soudní cestou, kdy podáním žaloby soukromou osobou takové civilní tzv. akuzační soudní řízení vzniklo. Trestem za tyto delikty byla buď peněžitá pokuta, nebo uvěznění.²³³

IV. 3. 1. Spory o čest

Čest („pocitivost“) měla v životě člověka v raném novověku velmi důležité místo a souviselo s ní i to, jak bylo na člověka nahlíženo a jak byl přijímán celou společností. Čest náležela k ústředním hodnotám tehdejší společnosti, často rozhodovala o postavení jedince a každá sociální skupina měla svoji čest a ta se tak lišila podle společenského postavení a ekonomické úrovně daného člověka.²³⁴

Richard van Dülmen rozděluje čest na vnější a osobní. Vnější čest svědčí o uznání, které člověku prokazovalo okolí, ve kterém žil. Osobní čest závisela pouze na chování a jednání dotyčného, jehož cílem mělo být tuto čest získat a znásobit.²³⁵

²³² SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 835, sign. 24, kn. 34. Rychtářský manuál 1603-1632. Fol. 64b-87b.

²³³ SIGLOVÁ, Tereza. *Soudové zisky nenesou*. s. 104-105.

²³⁴ DÜLMEN, Richard van. *Bezectní lidé. O katech děvkách a mlynářích. Nepočestnost a izolace v raném novověku*. Praha 2003. ISBN 80-86569-43-8. s. 7 a 85.

²³⁵ DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století) II*. Vesnice a město. Praha 2006. ISBN: 80-7203-812-5. s. 189.

Jiné pojetí cti uvádí Karel Malý, podle kterého měla čest aspekt především právní a až jako druhý aspekt byl ten morální. Ti, kteří měli čest a byli tak zařazeni mezi počestné osoby, měli s tím spojená práva a povinnosti. Čest tak tvořila základ právní způsobilosti, kterou se snažil každý zachovat a uchránit. Ztráta cti se tedy nerovnála pouze ztrátě společenské prestiže, ale především šlo o vyloučení ze společnosti.²³⁶ Na rozdíl od Dülmena tak v tomto pojetí nebylo možné čest zvětšit, ale pouze ji mít nebo nemít.

O čest tak musel každý člověk pečovat a hlídat si ji, protože mohla být kdykoliv poškozena nebo o ni mohl i přijít, pokud měl člověk např. nějaké povolání, které ho stavělo na okraj společnosti a vylučovalo vlastnictví cti, nebo ji dostatečně nebránil před urážkami. Proto se také z období 16. až 18. století zachovalo velké množství soudních sporů, které se týkaly obrany cti.²³⁷ Soudní žaloba tak představovala elegantní řešení při ochraně cti, neboť byla veřejná a zápis o znovu nabytí cti byl zapsán do městských knih.²³⁸

V agendě náchodského rychtáře se v letech 1615-1622 objevují, i když v menší míře, také spory o čest. Za osm let, které jsem sledovala, se v Náchodě objevilo šest případů, to je 13,63%. Pro srovnání uvedu výsledky, ke kterým došla Tereza Siglová přibližně ve stejné době na pardubickém panství. V letech 1601-1625 došlo u vrchnostenského soudu v Pardubicích k šedesáti pěti sporům o čest, což by ve srovnání s náchodským panstvím vycházelo přibližně dvacet jedna případů za osm let, tedy zhruba třikrát více případů.²³⁹

Je však možné, že sporů týkajících se cti bylo v Náchodě více, ale byly vyřešeny mimosoudním jednáním a usmířením hned na místě, stejně jak se tomu stávalo v Pardubicích v 16. a 17. století.²⁴⁰ Usmíření považoval za nejlepší řešení také Pavel Kristián z Koldína, který tento postup doporučuje ve svých *Právech městských* v článku Q 19.²⁴¹ Napadeného mělo toto řešení očistit a viníkovi přineslo beztrestnost.²⁴² Spory o čest také paradoxně sloužily k opětovnému zavedení a udržení řádu v dané společnosti, protože někdy bylo složité určit, o jaký spor jde (např. spor začal nadávkami a vyústil v rvačku, při které došlo k poničení majetku), vyřešil se konflikt smířením, jako by se jednalo pouze o spor o čest, jak také začal, a tím byla obnovena stabilita společnosti.²⁴³

²³⁶ MALÝ, Karel, *Trestní právo v Čechách v 15. a 16. století*. Praha 1979. s. 204.

²³⁷ DÜLMEN, Richard van. *Bezectní lidé*. s. 7-9.

²³⁸ SIGLOVÁ, Tereza, *Spory o čest mezi poddanými pardubického panství*. *Theatrum historiae* 5, Pardubice 2009. s. 227-244. zde s. 229.

²³⁹ SIGLOVÁ, Tereza. *Soudové zisky nenesou*. s. 90.

²⁴⁰ SIGLOVÁ, Tereza, *Spory o čest mezi poddanými pardubického panství*. s. 227.

²⁴¹ JIREČEK, Josef (ed.). *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína*, Praha 1876. s. 361. O nářku na cti: čl. Q 12-36.

²⁴² SIGLOVÁ, Tereza. *Soudové zisky nenesou*. s. 245.

²⁴³ SIGLOVÁ, Tereza, *Spory o čest mezi poddanými pardubického panství*. s. 230.

Koldín ve svém městském zákoníku také rozlišoval „*O nářku na cti*“ čl. Q XII- XXXVI a „*O zhanění*“ čl. R I-IX a podrobněji zmiňoval jejich obsah. V obou případech však mělo dojít ke zničení dobré pověsti. Jediným rozdílem asi je, že k nářku mohlo dojít na rozdíl od zhanění také písemnou formou.²⁴⁴

V náhodských rychtářských manuálech se tyto spory objevují pod názvem porovnání nebo opatření a všechny tyto zápisy zaznamenávají usmíření obou stran a mají tak v písemné podobě uchovat „*v časých budoucích*“²⁴⁵ svědectví o poctivosti dříve napadeného.

K urážce a poškození cti docházelo většinou prostřednictvím urážek nebo útoku na poctivost osoby nebo řemeslníka, to vše mohlo být ještě spojeno s hanlivými gesty.²⁴⁶ Nejčastějšími nadávkami byly „*šelma*“, která mohla být rozšířená přívlastkem „*zlodějská*“, „*vražednická*“, či „*zemská*“, dále pak „*zloděj*“, „*kurva*“, „*panchart*“, „*z kurvy syn*“, „*lhář*“, „*loupežník*“ atd. výjimkou nebyla ani přirovnání protivníka k nějakému degradujícímu povolání, např. „*ras*“ nebo „*děvka*“.²⁴⁷

V Náchodě bohužel k zaznamenání takovýchto urážek nebo jiných slovních napadení nedošlo, v zápisech je pouze uvedeno, že k takovému konfliktu došlo. V roce 1618 tak bylo do rychtářských manuálů zapsáno: „... *jest se nieake nedorozumení a hanieni též i pomluva v městě Náchodě od Jana Kolomazníka...*“²⁴⁸ a „*Léta Páně 1620 v auterý po neděli Jubilate 12 May*“ radní písař zapsal: „... *Martin Reykliček proti Petrovi Pičovi biřici a rasu náhodskému, že jest onen zle mluvil a jeho na poctivosti nenáležitie dotýkal [...], yakoby se týž Martin Reykliček niečeho neslušného při zabití hovada svého dopustil.*“²⁴⁹

Samotné usmíření pak probíhalo tak, že jedna strana odprosila druhou a prohlásili o sobě, že se považují za poctivé, že tento spor byl zcela zbytečný a dále si pak slíbili, že pokud by se k tomuto sporu některá ze stran v budoucnu vracela, tak je druhé straně povinná zaplatit pokutu. V roce 1620 bylo takové usmíření sepsané mezi Tobiášem Trynyem a jeho manželkou na jedné straně a Dorotou manželkou Jana Šrůta na druhé. „... [Dorota-pozn. autorky] *oba dva před právem rychtářským náležitě odprosila, aby ji to, v čiemž jest jim řečí svau ublížila, odpustili, žádala.*“ A zápis dále pokračuje „... *pakliby která strana budaucně proti druhé straně pokoje nezachovala a toto porovnaní zdvihla, ta strana vinna propadnutí má do miešce obecního 2 kopy míš.*“²⁵⁰ Sporným stranám tedy zřejmě nešlo o rozhodnutí

²⁴⁴ JIREČEK, Josef (ed.). *Práva městská království českého a markrabství moravského*. s. 359-368 a 368-371.

²⁴⁵ SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 835, sign. 24, kn. 34. Rychtářský manuál 1603-1632. Fol. 213.

²⁴⁶ SIGLOVÁ, Tereza. *Soudové zisky nenesou*. s. 245.

²⁴⁷ SIGLOVÁ, Tereza. *Spory o čest mezi poddanými pardubického panství*. s. 236-237.

²⁴⁸ SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 835, sign. 24, kn. 34. Rychtářský manuál 1603-1632. Fol. 192.

²⁴⁹ TAMTÉŽ. Fol. 212 b.

²⁵⁰ TAMTÉŽ. Fol. 216.

sporu v jejich prospěch, důležité zde bylo hlavně očistit svoji vlastní čest,²⁵¹ případně, jednalo-li se o nařčení ženy (manželky, matky), bylo povinností muže vystoupit na obranu její cti.²⁵²

I když mám pouze malý vzorek případů týkajících se cti, už z tohoto vzorku je zřejmé to, co ve svých pracích dokazují Tereza Siglová a Jana Schwallerová, a to že ve sporech o čest zřetelně převažuje zastoupení mužů. Na pardubickém panství vystupovali muži jako jedna ze sporných stran v 90% případů a ve více než v polovině těchto sporů stáli muži na obou stranách.²⁵³ Ve Veselí nad Lužnicí vystupovali muži jako obžalovaní v 80,3% sporů a jako oběti v dalších 6,4%.²⁵⁴ V Náchodě byli muži jako jedna ze sporných stran v pěti ze šesti případů (86%) a jako žalovaná strana se vyskytovali ve čtyřech sporech (71,4%). Manželské páry figurovaly ve dvou (28,6%), vždy jako žalující strana, a samotné ženy se objevily také ve dvou případech (28,6%), pokaždé na straně žalovaných,²⁵⁵ a i když v celém zápise o sporu vystupují ony samy jako viníci, tak je vždy uvedeno, že jsou také manželky. To je vidět například ze zápisu, pořízeného v roce 1620: „*Stalo se před právem rychtářským v městě Náchodě dobrovolné přátelské porovnání, mezy Matějem Vinterem z jedné a Annou manželkou Tobiáše Průšy, z strany druhé...*“²⁵⁶

To, že se ženy vyskytují v těchto sporech méně než muži, neznamená, že by pro ženy čest nebyla tak významná. Odráží to pouze to, jak ženy k soudním institucím, jako byly městské rady a rychtář, přistupovaly. Ženy tedy řešily tyto spory spíše mimosoudním způsobem a spoléhaly v tomto na rodinnou a sousedskou pomoc.²⁵⁷

Důležitým ukazatelem ve sporech o čest byla také místa, kde ke slovním útokům docházelo. Většinou to byla místa veřejná, kde byla v dané chvíli velká koncentrace obyvatel, proto se také napadený cítil tak poškozený a bylo tedy žádoucí, že také očištění cti mělo přihlížet co nejvíce lidí. Místem byly např. různé trhy, jarmarky nebo hospody, kde sehrál svoji roli také alkohol.²⁵⁸ V Náchodě se v krčmě odehrál pouze jeden konflikt a to v roce 1619. „... [Tobiáš Růžkovy-pozn. autorky] *do též krčmy se navrátil, a ihned na mne slovy nevážnými dutku učinil...*“²⁵⁹ Tento spor nakonec vyústil až v ublížení na zdraví a tak byl také

²⁵¹ SIGLOVÁ, Tereza, *Spory o čest mezi poddanými pardubického panství*. s. 228.

²⁵² SIGLOVÁ, Tereza. *Soudové zisky nenesou*. s. 249.

²⁵³ SIGLOVÁ, Tereza, *Spory o čest mezi poddanými pardubického panství*. s. 232.

²⁵⁴ SCHWALLEROVÁ, Jana. *Spory poddaných městečka Veselí nad Lužnicí*. s. 133.

²⁵⁵ Tento procentuelní výčet byl sestaven na základě informací obsažených v Rychtářských manuálech: SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 835, sign. 24, kn. 34. Rychtářský manuál 1 také 603-1632.

²⁵⁶ SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 835, sign. 24, kn. 34. Rychtářský manuál 1603-1632. Fol. 216 b.

²⁵⁷ SIGLOVÁ, Tereza. *Soudové zisky nenesou*. s. 251.

²⁵⁸ ČECHURA, Jaroslav. *Kriminalita a každodennost v raném novověku. Jižní Čechy 1650-1770*. Argo 2008. ISBN 978-80-257-0049-5. s. 46.

²⁵⁹ SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 835, sign. 24, kn. 34. Rychtářský manuál 1603-1632. Fol. 201.

rychtářem řešen. Na jiném místě se stala pře v roce 1620 „ ... *jest se niaká nevole a řečí o svatém Vítě o jarmarce v miestě Náchodie vztahující se k nářku poctivosti od Kašpara Kabriele z miesta Skalice Jakubovi Kulhánkovi stala.*“²⁶⁰ Další zápisy se o místě sporů bohužel už nezmiňují.

IV. 3. 2. Násilné spory

V této skupině jsou zahrnuty všechny spory, při kterých došlo k nějakému fyzickému násilí a útokům s úmyslem ublížení na zdraví a delikty spadající do této kategorie mohly být pro svoji závažnost řešeny také v rámci hrdelního procesu. V náchodských rychtářských manuálech se procesy spojené s násilím objevily v rozmezí let 1615-1622 celkem šestkrát (13,63%). V pramenech jsou tyto spory vedené pod označením „*smlouva o vraždu*“, „*vinění v popisu podané*“ a další.

U sporů spojených s násilím bylo jedním z důležitých faktorů místo, kde k napadení došlo. U násilných konfliktů tak bylo u tří ze čtyř případů možné jejich místo určit a všechna tato napadení se stala v hospodě při „*trunku*“. V takových chvílích byli lidé posílení alkoholem a k takovýmto neshodám proto spíše náchylní. Všechny zachycené případy se tak odehrály na veřejném místě před všemi sousedy. K násilí docházelo zcela jistě i v soukromí, ale mnoho dosud zpracovaných pramenů o tom nemáme.

Pokud tedy došlo ke sporu v hospodě nebo na jiném veřejném místě, snažili se přítomní a především hostinský nebo hostinská obě strany uklidnit nebo pomoci té více postižené.²⁶¹ To nastalo v roce 1616, kdy „ ... *Michal Špátův... pachole na zemi ležící přespólní, prutem mrštil, a tudy jiným lidem přespólním k vochrание tomu pacholeti naležiejícím k zlé vůli příčinu dal a počátkem svády byl.*“²⁶²

Pavel Kristián z Koldína tyto delikty popsal ve svém zákoníku v člancích N. XI.-N. XVII., kde se zabývá zločiny a tresty za výtržnost a dále pak v člancích N. XVII.-N. LIX., kde řeší ublížení na zdraví.²⁶³ Podle tohoto zákoníku měla být trestem za výtržnost peněžité pokuta,²⁶⁴ na které se měly obě strany dohodnout. Při ublížení na zdraví pak dále rozlišoval neúmyslné usmrcení, k němuž došlo např. nešťastnou náhodou, a úmyslné usmrcení, které dále dělil na vraždu a mord, přičemž vážnějším deliktem byl zřejmě mord.²⁶⁵

²⁶⁰ TAMTÉŽ. Fol. 213b.

²⁶¹ TAMTÉŽ. s. 277 a 279.

²⁶² SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 835, sign. 24, kn. 34. Rychtářský manuál 1603-1632. Fol. 164.

²⁶³ JIREČEK, Josef (ed.). *Práva městská království českého a markrabství moravského*. s. 317-334.

²⁶⁴ TAMTÉŽ. s. 317-320.

²⁶⁵ TAMTÉŽ. s. 322-326.

Také v knize náchodského rychtáře se objevil zápis týkající se vraždy, což je spor v agendě rychtáře v raném novověku už nezvyklý, protože tyto vážné delikty přejala v 15. století městská rada.²⁶⁶ Přesto byly takovéto zápisy pořizeny i v knihách, které sledují kriminalitu na pardubickém panství.²⁶⁷

V Náchodě je tento záznam veden jako „*smlouva o vraždu*“ a byl pořizen v roce 1622 a povolení k němu musel udělit náchodský úředník Jakub Špáta. Na jedné straně stála vdova a celá rodina zavražděného a na druhé straně Adam Maršík coby „*vražedník*“. Obě smluvní strany se nakonec dohodly na tomto: „*Ponievadž jest Adam Maršík proti prikázání božimu a proti právu toho se dopustil, žie jest Jakuba Ryvolu zabil. Tehdy slušnie milosti odpušteni hledati a s přáteli zabitého pokojiti se musil a toto jim za tu vraždu dáti se svolil, sumy peniežité sto a patnácte kop míšenských.*“²⁶⁸ Adam Maršík měl první část, (50 kop míš). zaplatit hned o Vánocích roku 1622²⁶⁹ a zbylou částku 65 kop míš. vyplácel každý rok o Vánocích po patnácti kopách „ ... *až do zaplacení a očištění vsí sumy za tauž vraždu podle smlouvy této ...*“²⁷⁰ Pod touto smlouvou je pak také postupně dopisováno, jak Adam Maršík pravidelně splácel. „*Léta Pánie 1623 v auterý den sv. Štiepána 26 Decembris, Adam Maršík složil a odvedl při právie rychtářském v miestie Náchodie podle smlouvy svrchu psané na druhý termín při Vánocích prošlí peniež hotových 15 kop míš. Mikuláš Ryvola ze vsi Chistova takové penize od práva rychtářského vyzdvihl a sobie přijal.*“²⁷¹

Některá soudní řízení o ublížení na zdraví končila i usmířením obou stran. V Náchodě se tak stalo pouze jednou a to v roce 1619 přátelským porovnáním, a to mezi Salomenou, manželkou Jana Ptáčie z jedné a Václavem Čeperským z druhé strany „ ... *tak yakož niejaké nedorozumení při trunku se od Václava Čeperskýho před domem Pavla Donáta stalo, že jest beze vsí příčiny Salomenu manželku Jana Ptáčie o zem udeřil a na zdraví jejím ublížení učinil. Však Václav Čeperský pričítajíc to k nechtění svému a opilství, paní Saloménu za to žádal, aby mu to přečinění jeho proti ní odpušteno bylo.*“²⁷² Už ze zápisu bylo však zřejmé, že šlo spíše o nešťastnou náhodu než o úmysl.

Některé spory byly naopak složitější a pro jejich vyřešení byly potřeba svědecké výpovědi. Takový spor se odehrál v krčmě v roce 1619. „*Já Václav Šamša saused osedlý v tomto miestie Náchodie viním toho práva přítomného Tobiáše Růžkova ze vsi Lipího, a to*

²⁶⁶ FRANCEK, Jindřich, *Zločin a trest*. s. 33-34.

²⁶⁷ SIGLOVÁ, Tereza. *Soudové zisky nenesou*. s. 293-306.

²⁶⁸ SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 835, sign. 24, kn. 34. Rychtářský manuál 1603-1632. Fol. 224.

²⁶⁹ Smlouva o vraždu byla sepsána: „*Léta Pánie 1622 v pátek po svatém Mikuláši biskupu, 9 Decembris ...*“

²⁷⁰ SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 835, sign. 24, kn. 34. Rychtářský manuál 1603-1632. Fol. 224.

²⁷¹ TAMTÉŽ. 224b.

²⁷² TAMTÉŽ. Fol. 198-198b.

z veytržného kamenem mezy oči udeřený, kterak zahodivší se ja v nediely po sv. Medardu do krčmy v Starém miestie Náchodie s dobrými poctivými lidmi na trunk piva tu pokojnie sedíc...²⁷³ Díky tomu, že se tento konflikt odehrál na veřejném místě, nebyla o svědky nouze a všech šest svědeckých výpovědí bylo zapsáno „v tento manuál rychtářský“. Čtvrtý svědek Tobiáš Lucha svědčil před rychtářem a pány staršími obecními takto: „... a po té řeči zuřivé promluvené yhned tak silnie kamenem házel [...] a tu jest, byl Václav Šamša, ranien tak že hned se sehnul a rukau za hlavu chytil.“²⁷⁴ Díky těmto výpovědím byl nakonec Tobiáš Růžkov prohlášen vinným: „Ponievadž se to z svědkův této pře patrnie nachází, že jest Tobiáš Růžek ze vsi Lipího, k té zlé vůly a k té veytržnosti, kterauž se nad Václavem Šamšou vykonala, svau nectnau řeči příčinu dal a počiatkem byl.“²⁷⁵ Rychtářský soud rozhodl, že Václav Šamša má být odškodněn podle práva, tedy že se strany na pokutě dohodnou. Bohužel záznam o výši pokuty v zápise chybí.

V polovině zápisů je také zmíněno, jakou zbraň útočník použil. Ve výše zmíněném to byl kámen a v případě Michala Špáty, kdy byl nakonec použit prut, si s sebou útočník nejdříve přinesl jinou zbraň. „Nadto vejše že y dva kyje do svietnice přinesl, z čehož se aumysl jeho poznává a saudití může.“²⁷⁶ Spory spojené s ublížením na zdraví, při kterých nebylo použito zbraní, ale pouze hrubá síla se týkaly převážně žen.²⁷⁷

IV. 3. 3. Majetkové spory

Tato podkategorie obsahuje žaloby a spory týkající se krádeží, loupeží, podvodů a pytláctví. Žalovanými i žalobci byly vždy soukromé osoby a ve sledovaném období se v Náchodě vyskytly tři majetkové spory (6,82%). Naproti tomu na pardubickém panství se v letech 1601-1625 odehrálo dvacet devět sporů o vlastnictví, což z celkového počtu takových sporů z let 1508-1726 bylo 31%.²⁷⁸

Majetkovými delikty rozdělenými na krádeže a loupeže se zabývá také městské právo.²⁷⁹ Koldín krádež definuje v článku P. I. a je za ně považováno vše, při čem došlo k neveřejnému odnětí movité věci bez vědomí a povolení majitele, za účelem nabytí

²⁷³ TAMTÉŽ. Fol. 201.

²⁷⁴ TAMTÉŽ. Fol. 206.

²⁷⁵ TAMTÉŽ. Fol. 210b.

²⁷⁶ TAMTÉŽ. Fol. 164.

²⁷⁷ SIGLOVÁ, Tereza. *Soudové zisky nenesou*. s. 288.

²⁷⁸ TAMTÉŽ. s. 90.

²⁷⁹ Koldín, čl. P. I.-P. XXII., JIREČEK, Josef (ed.). *Práva městská království českého a markrabství moravského*. 345-351.

jakéhokoliv zisku.²⁸⁰ Zákoník také vymezoval trest za tento zločin a podle něj trestem mělo být: „*aby zloděj každý šibenicí ztrestán byl.*“ Později byl trest zmírněn na pokutu.²⁸¹

Na náchodském panství se v letech 1615-1622 objevily celkem tři zápisy, ve kterých byly řešeny majetkové spory, a ve všech případech šlo o krádeže. Ve všech třech procesech obžalovaný skončil „*ve vězení šatlavním*“ a v jednom případě navíc s peněžitou pokutou, kterou měl poškozenému jeho škodu nahradit.

Tím byl spor, který proběhl v roce 1618 mezi Jakubem Kaudelem židem a Ondřejem Belhou, oběma obyvateli města Náchoda, a šlo o toto: „*Tyž Jakub žid témuž Vondřejovi Belhovi piet štuček barchanu,*²⁸² *aby jej prodal, k vierné ruce sviěřil, počítajíc jednu každau štučku za 3 kopy a 6 gr. míš.*“ [...] „*V tom nepamatujíc týž Vondřej Belha na Pána Boha a dobrodiní jemu činěná s takovými penězi pryč ušel a k svému (yak se mu dobře líbilo) zysku obrátil.*“²⁸³ Za tuto krádež byl Ondřej Belha uvězněn a po propuštění musel každého čtvrt roku platit Jakubovi 1 kopy gr. míš. až do zaplacení celé sumy.

V dalším zápisu krádeže již nešlo o zcizené peníze, ale ukradené zvíře, konkrétně jistý Martin Zindrma v roce 1619 prodal kradenou klisnu Tobiášovi Hamplovi a byl za to také uvězněn.

V posledním případě krádeže jako v jediném sporu ve sledovaném období vystupovala také vrchnost, lépe řečeno zástupce vrchnosti. Tento zápis byl pořízen v roce 1621 „*... při právě rychtářském v miestie Náchodie na poručení vrchnosti, urozeného a statečného rytíře pana Jindřicha mladšího Kustoše Kunetického ze Zubří a z Lipky.*²⁸⁴ *Pana regenta panství tohoto náchodského.*“²⁸⁵ Samotná krádež se pak týkala ukradené mědi ze zámku, kterou měli Voršile „*zámečnici staré*“ prodávat vojáci a ta ji poté měla „*někam pryč zašikovati*“. Byla proto odsouzena k vězení, protože se však Voršila bránila a obvinění vyvracela, byla následně propuštěna, ale pouze s dodatkem „*... že jest tím zavázána, pokudžby se budaucně co toho na ní ještě vztahovalo a vyhledalo, že by tau miedí vinna byla. Tehdy aby se zase buďto před vrchností na zámku Náchodie a nebo ku právu rychtářskému v tomto miestie Náchodie životnie dostavila a z toho, což se na ní vztahovati bude, práva byla pod stracením hrdla svého.*“²⁸⁶

²⁸⁰ TAMTÉŽ. s. 345.

²⁸¹ TAMTÉŽ. čl. P. IV. s. 346.

²⁸² Štuček: srovnaný kus tkaniny, Barchan: bavlněná látka na lněné osnově.

²⁸³ SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 835, sign. 24, kn. 34. Rychtářský manuál 1603-1632. Fol. 192-192b.

²⁸⁴ Jindřich mladší Kustoš Kunetický ze Zubří a z Lipky byl správcem všech trčkovských statků.

²⁸⁵ SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 835, sign. 24, kn. 34. Rychtářský manuál 1603-1632. Fol. 222.

²⁸⁶ TAMTÉŽ. Fol. 222.

Bohužel ani v jednom případě majetkového sporu není uvedeno, jaká délka trestu byla viníkům rychtářem vyměřena.

IV. 3. 4. Porušení sousedského soužití

V této skupině sporů stejně jako v kategorii násilných sporů bylo jedním ze společných znaků to, že závažnost těchto sporů umožňovala za některých okolností soudní řízení v rámci hrdelního soudnictví. V Náchodě se v letech 1615-1622 zápis, popisující tento delikt, objevil pouze jeden. Jednalo se však o vážný konflikt, při kterém došlo k vyhrožování zhárstvím společně s ublížením na zdraví, možná i smrtí zraněného. Tento delikt byl zapsán v rychtářských manuálech v roce 1621 v sobotu den památky svatého Donáta (7. srpna) a zápis byl pořízen na Bartoloměje Fialu mlynářského tovaryše. Ten zde byl uveden jako spolupachatel Jana Bohdaneckého, kuchařského tovaryše, který se v létě roku 1621 dopustil tohoto: „ ... *Jan Bohdanecký mladého Čejku z Dolní Radechov, syna Tobiáše Čejky nenáležitie a násilnie posekal a popškal a k tomu ještě témuž Tobiášovi Čejkovi zjervnie odpoviediel a pohrůžku učinil, že mu ohniem škoditi a statek jeho vypáliti a popelem položití chce.*“²⁸⁷ Jeho případ byl tedy zřejmě samostatně řešen u hrdelního soudu a je možné, že je zaznamenanám v náchodské smolné knize.

Tím jak zápis pokračoval, bylo odhaleno, jakou úlohu při celém zločinu sehrál právě Bartoloměj Fiala, na kterého byl zápis sepsán. „*A tento Bartolomej Fijala v tom podezření zůstával, yakoby témuž Janovi Bohdaneckému toho všeho zlého předsevzetí jeho pomocníkem býti chtěl. A i pánu auředníkovi náchodskému, svrchu psanému* [Jakub Špáta-pozn. autorky] *on Jan Bohdanecký pohrůžky činil, a jemu na jeho zdraví škoditi odpovídal a že mu toho jeho tovaryši nápomocni budau se ohlašoval a tak vedle sebe y tohoto Bartolomeje Fijalu zahrnoval.*“²⁸⁸

Je však zvláštní, že i jako spolupachatel tak těžkého zločinu Bartoloměj Fijala vyvázl pouze s uvězněním, ze kterého mohl být na zaručení se „*rukojmův*“ propuštěn, neboť tak byl celý zápis uzavřen.

IV. 4. Civilněprávní spory

Více než polovinou všech sporů (61,65%) spadajících do kompetence náchodského rychtáře v letech 1615-1622 byly civilněprávní spory. Nejvíce těchto případů v agendě

²⁸⁷ TAMTÉŽ. Fol. 221.

²⁸⁸ TAMTÉŽ. Fol. 221.

náchodského rychtáře tvořily majetkové pře, kterých bylo dvacet jedna (47,75%). Z toho byly nejpočetnější spory o dluhy, kterých bylo šestnáct, to je z celkového počtu 76,2%. Zbytek majetkových pře tvořily tři škody na majetku, jedna pře o užívací právo a také tzv. obstavuňk. Dále jsem do této kategorie zařadila zápisy, které jsou uvedeny pod názvem „zápisy ručení“ a „přátelská porovnání“ a kterých bylo dohromady pět. Při řešení sporů v této kategorii bylo využíváno buď civilního soudního řízení, nebo také smírného urovnání, které bylo stvrzeno přátelskou smlouvou, o které byl pouze pořízen zápis v manuálech.

IV. 4. 1. Majetkové pře, dluhy

Majetek, podobně jako v dnešní době, představoval pro lidi v 16. a 17. století jednu ze základních hodnot a spory týkající se majetku byly často vyhrocené, protože požadavek druhého člověka brali lidé jako útok na svoji osobu. Byla tady tedy pouze úzká hranice mezi spory o majetek a spory o čest.²⁸⁹

Nejčastějšími konflikty, které se v Náchodě v období let 1615-1622 objevily, byly spory o dluhy, v manuálech jich v této době bylo zapsáno šestnáct. Šlo buď o nevyjasněné dluhy plynoucí z půjček, nebo o nezaplacení např. sudů piva nebo vína a soudním řízením si žalobci chtěli zajistit splacení takovýchto dluhů. Na pardubickém panství došlo v letech 1601-1625 pouze k sedmi sporům týkajících se dluhů.²⁹⁰ Dalo by se tedy říci, že každých osm let se v této době staly přibližně dva případy.

Nejčastěji se tak lidé dohadovali o výši částky a o možných termínech splátek. Důvodem, proč k takovýmto konfliktům vůbec docházelo, byl většinou momentální nedostatek financí, což vedlo k tomu, že si lidé museli půjčovat a následně nebyli schopní takové půjčky splácet. Ve sporech o dluhy však může hrát důležitou roli také špatná evidence takovýchto půjček,²⁹¹ proto byly velmi důležité svědecké výpovědi, kterými chtěli prokázat své nároky na uvedené částky.

Další důležitou věcí pro vedení soudní pře byly finance, aby se mohl člověk v raném novověku bránit soudní cestou, peníze prostě potřeboval.²⁹² Platil se totiž jak písař, který pořizoval zápisy u soudu, tak také konečný rozsudek: „*Po vyhlášení této vejpoviedi: Marta Severýnka tauž veypovied přijala a za spravedlivé uvážení panu rychtári a starším obecním*

²⁸⁹ SIGLOVÁ, Tereza. *Soudové zisky nenesou*. s. 197-198.

²⁹⁰ SIGLOVÁ, Tereza. *Soudové zisky nenesou*. graf č. 7: Počty jednotlivých typů majetkových sporů ve stanovených časových úsecích., Ve Veselí nad Lužnicí tvořily pře o dluhy 48,2% z celkového počtu civilněprávních sporů. SCHWALLEROVÁ, Jana. *Spory poddaných městečka Veselí nad Lužnicí*. s. 101.

²⁹¹ TAMTÉŽ. s. 194.

²⁹² ČECHURA, Jaroslav. *Kriminalita a každodennost*. s. 53.

přísežným poděkovala a památného 5 gr. dala.“²⁹³ Ten, kdo měl peníze, mohl se pro pomoc k soudu obracet i častěji. V Náchodě byl takovým příkladem Mikuláš Kdulík, který patřil i mezi vážené náchodské osoby a o peníze tedy rozhodně nouzi neměl. V soudních zápisech se objevil hned několikrát, v letech 1607-1609 jako náchodský rychtář,²⁹⁴ v roce 1620 „*toho času držící auřad purkmisterský*“,²⁹⁵ několikrát je v zápisech také uveden jako svědek při různých sporech, ale především třikrát figuroval v zápisech jako žalobce.²⁹⁶ Ve všech případech byly projednávány záležitosti dluhy plynoucí z různého množství nezaplaceného vína, případně z rozbitého nádobí a rozlitého vína. Mikuláš Kdulík byl tedy pravděpodobně majitelem nějaké náchodské krčmy, k potvrzení tohoto tvrzení by však byly potřeba záznamy z jiných než kriminálních pramenů. Spory, ve kterých figuroval jako žalobce Mikuláš Kdulík, byly vždy rozsáhlé a ve všech případech byly pro rozhodnutí sporu klíčové svědecké výpovědi, které probíhaly takto: „*Jan Lukáškův, mieštienín v miestie Náchodie učinivší přísahu podle vyměření právního svědčil takto: Jsem toho poviedom, že jest Jan Provazník pil víno kolikrát i se mnau tam u pana Mikuláše Kdulíka, ale kolik jest tomu let a čiasův toho já pamatovati nemohu, ale toho já nevím platíval-li jest za víno, či neplatíval. Více nic nevím.*“²⁹⁷

Jak už jsem zmínila, Mikuláš Kdulík v určité době působil v Náchodě jako rychtář a také jako purkmistr. Možná také to bylo důvodem, proč hledal pomoc u soudu častěji než lidé neznalí zákonů a právě díky znalosti práva již dopředu mohl vědět, jestli uspěje a jak toho dosáhnout. Na různé články v městském právu se totiž několikrát ve sporech odvolával. Tak tomu bylo i v případě z roku 1618. „*Ačkoliv práva vymieřuji jako právo B 36 v rozdílu druhým též právo miestské G 17*“²⁹⁸ *vymieřuje, že na toho, kdo jsa niečeho obvinen, sám se k tomu před právem na díle přiznává z čehož ho původ viní. Nebylo by potreby žiadných průvodů, než aby k tomu přidržán byl, k čemuž se přiznal a co na sebe přijal, tomu aby dosti činil.*“²⁹⁹

²⁹³ SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 835, sign. 24, kn. 34. Rychtářský manuál 1603-1632. Fol. 169.

²⁹⁴ TAMTÉŽ. Fol. 43-107., HRAŠE, Jan Karel. *Dějiny Náchoda, I. Díl*, Od nejstarších dob až do bitvy na Bílé Hoře, Náchod 1895. s. 245.

²⁹⁵ SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 835, sign. 24, kn. 34. Rychtářský manuál 1603-1632. Fol. 216.

²⁹⁶ TAMTÉŽ. Fol. 161., 187b. a 214.

²⁹⁷ TAMTÉŽ. Fol. 188-188b.

²⁹⁸ „*Kdoždy, jsa z dluhu obviněn, půjčce a všemu dluhu na prosto odepřel, a od věřitele jeho půjčka aneb dluh byl by potom proveden: po takovém průvodu, by pak již dlužník to prokázal, že jest na ten dluh některý díl summy dal a vyplnil, to jemu k žádné platnosti nebude; ale k zaplacení z auplna všeho dluhu, jemuž odepřel a odepřítí směl, podle práva přidržán bude.*“ JIREČEK, Josef (ed.). *Práva městská království českého a markrabství moravského*. s. 206.

²⁹⁹ SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 835, sign. 24, kn. 34. Rychtářský manuál 1603-1632. Fol. 189.

Mikuláši Kdulíkovi se nakonec podání žalob skutečně vyplácelo, neboť rychtářský soud ve všech zapsaných případech rozhodl v jeho prospěch a žalovaný byl tedy povinen za víno zaplatit.

Na druhou stranu je z některých zápisů vidět tíživá situace, do které se někteří dlužníci dostali, a svědčí o ní například i to, že některá jména se v zápisech opakovala, ale na straně žalovaných. Mezi častými dlužníky se v manuálech objevili například Majdaléna a její manžel Václav Nymburský. V roce 1616 šlo o dluh plynoucí z nezaplacených sudů piva a vína: „ ... *obeslala Marta Severýnka manželku Václava Nymburského pro dva sudy piva za piet kop míš. a za víno probrané čtyři kopy a deset grošův míš. A ona Majdalena zapřela vše před právem ...*“³⁰⁰ Proto také v tomto řízení byly svědecké výpovědi rozhodující. Po výpovědích čeledínů, kteří dosvědčili, že si Majdaléna nechávala nosit od Marty Severýnky pivo i víno, ale ani jeden si nebyl vědom, že by sudy Majdaléna nějak zpětně platila, rychtář s obecními staršími rozhodl ve prospěch Marty Severýnky: „*Ona Majdaléna, manželka Vaclava Nymburského, takovým prožalovaným dluhem totiž devíti kopami míš. a pěti groši bílými, penízy hotovými Martě Severýnce yakožto věřitelkyni své jest povinna, a ty jí dáti má od dne veypovedi této a na místě postavení rozsudku tohoto ve dvau nedielých pořad zbiehlých podle práva.*“³⁰¹ O čtyři roky později, v roce 1620, se pak manželský pár v zápisech objevil znovu: „*Jakož jest Václav Nymburský s Majdalénou manželkau svau Janovi Klamentovi mieštieninu v tomto miestie Náchodie a jinším nápadníkum po nebožtíkovi panu Janovi starším Klamentovi dluhu pravého a spravedlivého 9 kop a 40 gr. míš. dlužen pozůstal.*“³⁰² Celý spor byl uzavřen tím, že Václav Nymburský a jeho manželka dluh splatí ve třech termínech po 3 kopách a 12 gr. míš.³⁰³

Takovýchto smluv, při kterých se strany dohodly, že dluh bude splácen v předem určených termínech, bylo v Náchodě hned dvanáct. Tato skutečnost svědčí o tom, že i když si lidé svůj majetek střežili a neváhali, někdy i kvůli směšným částkám, jít do soudního řízení, byli ochotní učinit ústupky.

Do kategorie majetkových pří spadají dále tzv. obstavuňk (zajištění věcí pro dluh),³⁰⁴ škody na majetku a spory o užívací právo k pozemku.

³⁰⁰ TAMTÉŽ. Fol. 164b.

³⁰¹ TAMTÉŽ. Fol. 169.

³⁰² TAMTÉŽ. Fol. 212.

³⁰³ Zápis byl pořizen v úterý 25. 2. 1620 a termíny byly stanoveny: 1. Termín na sv. Václava 1620 (tj. 28. 9. 1620), 2. Termín na sv. Matěje 1621 (tj. 24. 2. 1621), 3. Termín na sv. Vavřínce 1621 (tj. 10. 8. 1621). Na konci zápisu bylo zřejmě dodatečně dopsáno: „*ten dluh všecken jest zaplacen.*“

³⁰⁴ SCHWALLEROVÁ, Jana. *Spory poddaných městečka Veselí nad Lužnicí*. s. 101.

Obstavuňk se v Náchodě objevil pouze jednou, a to v roce 1619 mezi Martou Severýnkou a židem Jakubem Čodykem „ ... *že jest se s týmž Jakubem židem, co statkův v zástavie u sebe má, srovnala ...*“³⁰⁵ Jakub jí z toho všeho měl vrátit ještě šestnáct stříbrných knoflíků, a pokud by Marta svůj předchozí dluh nesplatila do šesti neděl, tak „ ... *aby to Jakub Čodyk žid k svému užitku bez překážky každého, yak by se mu dobře líbilo, obrátil.*“³⁰⁶

Další kategorií pří byly spory o užívací právo, které nejčastěji plynuly z nevyjasněných majetkových poměrů a předmětem konfliktu mohly být jakékoliv využitelné pozemky nebo stavení na pozemku. V Náchodě byl zapsán pouze jeden tento spor, a to v roce 1617. Šlo o nevyjasněné vlastnictví haltýře³⁰⁷ mezi Zuzanou Klamentovou vdovou a Abrahamem kuchařem, jenž „ ... *haltýře jest se jejího ujal*“, kde obě strany tvrdily, že ta druhá ho užívá nezákonně. Abraham však tvrdil: „*já sem takový haltýř od ní koupil, 10 kop míš za niej dal.*“³⁰⁸ Nakonec bylo dáno za pravdu pozůstalé vdově Zuzaně Klamentové. „*Vhlídnauce v práva miestská a zřízení zemská za právo vypoviedieli.*[rychtář a starší obecní-pozn. autorky] *Ponievadž Abraham kuchař vedle uvolení svého ničímž toho, yak se v vodpoviedi své svolil, od sebe neodvedl ani za živobyті nebožtika Jana Klamenta aby takový haltýř koupil, sobie k místu nevedl.*“³⁰⁹

Posledními v této podkapitole jsou pře tykající se škod na majetku. Na náchodském panství byly zachyceny pouze tři takové spory a tyto rozepře mohly být často také zaměněny se spory o užívací právo. V jednom případě ze vzorku došlo k poškození cizího vlastnictví tím, že provinilec nechal pást svůj dobytek na cizím pozemku: „ ... *oni pak yakoby to jejich diediny bylo, kravami svými mnie to spásli.*“³¹⁰ Prokazování úmyslu bylo v takových sporech, kdy poškozování nebylo dlouhodobé, obtížné a byli potřeba svědci. Spor nakonec skončil v prospěch žalobce a žalovaný mu měl škodu nahradit.

Vážnější škodou na majetku byl v roce 1620 útok na dům. Dopustili se ho Adam Podobář a Jan Koláčnej, kteří „*s niekterými jinými osobami přespolními ve čtvrtek po minulý den památky sv. Martina jdauce v noci z jarmarku od miesta Náchoda, bezevší příčiny jeho, Uhlířův, v Starém miestie Náchodě autok učinili, dveře i okna vytlaukly a potom ještě do*

³⁰⁵ SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 835, sign. 24, kn. 34. Rychtářský manuál 1603-1632. Fol. 191b.

³⁰⁶ TAMTÉŽ. Fol. 191b.

³⁰⁷ Haltýř je roubená nebo zděná stavba, vysoká asi 1 m. Haltýře stávaly nejčastěji ve skupinách nebo řadách u potoka na návsi nebo byly umístěny v bezprostřední blízkosti usedlosti. Haltýřem buď voda protékala, nebo v něm byla umístěna studna; uprostřed nad vodou byla prkenná lávka sloužící k ukládání nádob s mlékem nebo jinými potravinami, které se tímto způsobem ochlazovaly.

³⁰⁸ SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 835, sign. 24, kn. 34. Rychtářský manuál 1603-1632. Fol. 181b.

³⁰⁹ TAMTÉŽ. Fol. 182.

³¹⁰ TAMTÉŽ. Fol. 182b.

téhož domu kamením házely...“³¹¹ Oba viníci byli odsouzeni k jednomu roku vězení a v roce 1621 byli propuštěni již po jarmarku, a to 13. listopadu.

IV. 4. 2. Zápisy ručení a přátelská porovnání

Jedná se o zápisy, které nebyly uvedeny v žádné z uvedených typologií a které se mi nepodařilo zařadit k jiným sporům, proto jsem se je rozhodla popsat v samostatné podkapitole. Jsou to tedy záznamy, ve kterých bylo jedinou projednávanou záležitostí buď propuštění z „*viezení šatlavního*“ (3 případy), nebo zápisy, které jsou v manuálech uvedeny jako „*porovnání dobrovolné a přátelské*“ (2 případy).

V zápisech zaručení bylo hlavní informací, že dotyčný je na přimluvu „*dobrych a poctivých lidí*“ propuštěn z vězení, většinou to byli přátelé nebo rodina a ti se za bývalého vězně v zápise také zaručovali.

Takové zaručení se v roce 1622 odehrálo takto: „*Postavili se v rukojemství a slíbili rukau splečnau nerozdílnau vrchnosti na v kanceláři na zámku Náchodie. Petr Klamperna [...] za Tobiáše Duškova souseda v miestie Skalici České nad Úpau. Na tento způsob: kdyby jim koliv naddotčeným rukojmům teyden napřed viedieti dáno bylo od vrchnosti, nebo od práva rychtářského miesta Náchoda, a by téhož Tobiáše Duškova vyručeného buďto před vrchností, a nebo kdekoliv jinde zase životnie postavili. Tehdy žie budau povinni a mají to učiniti a jeho Tobiáše Duškova, tu kdež jim oznámeno a uloženo bude, osobně neb životně dostaviti, pod propadením vrchnosti pokuty peniežitě tří set kop grošův českých ...*“³¹² Aby však nebyli ručitelé jediní, kterým hrozilo, že by o něco přišli, tak také Tobiáš Dušek se zavázal zase jim „*statkem svým mohovitým i nemohovitým.*“ Nikde v zápise však nebylo uvedeno, za co byl dotyčný zatčen a to ani v jednom z případů.

Přátelská porovnání naproti tomu chtějí případnému uvěznění obyvatel předcházet. Tyto smlouvy vznikají již při prvních známkách toho, že by mohlo k nějakému většímu sporu dojít. Je možné, že u většiny takovýchto porovnání stačilo, když k nim došlo pouze ústně. To usuzuji z toho, že v zápisech, které v manuálech jsou, je přímo uvedeno, že jedna strana si zápis smlouvy přeje. „*... [Abraham Kzirchaz-pozn. autorky] ústy svými oznámil a za toto ohlášení a oznámení, aby v manuál rychtářský vepsáno bylo, žádal.*“³¹³ Zřejmě k takovým smlouvám docházelo spíše mezi přáteli, kteří nestáli o tom mezi sebou vyvolávat neshody a

³¹¹ TAMTÉŽ. Fol. 173b.

³¹² SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 835, sign. 24, kn. 34. Rychtářský manuál 1603-1632. Fol. 223.

³¹³ TAMTÉŽ. Fol. 196b.

nechtěli ani navzájem pošpinit svá jména.³¹⁴ Tak tomu bylo v Náchodě v zápisu z roku 1619. „ ... o jarmarce hradeckým jsauce Martin Meysnar saused ze vsi Dešnýho jakožto dobrý přítel jeho velmi trunkem přepily, pijíc y spolu nesvého chtieni kord, kterýž Abraham Kzirchaz svůj vlastní miel, domnívajíc se týž Martin Meysnar, že by jeho byl, přijal [...] nýbrž jey [Martina Meysnara-pozn. autorky] za dobrého a poctivého človieka yako i jiní dobří poctiví lidé drží.³¹⁵ Celý zápis byl nakonec ukončen tak, že oba slíbili, že se k tomu nebudou více vracet, a kdyby to některý z nich porušil, zaplatí tomu druhému pokutu 5 kop gr. českých.

Zápisy ručení i přátelské smlouvy tedy sloužily hlavně jako záznamy pro ty, jichž se zápis konkrétně týkal.

³¹⁴ „ ... s doložením tím ponievadž jeden každý má své dobré jméno... “ SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 835, sign. 24, kn. 34. Rychtářský manuál 1603-1632. Fol. 196b.

³¹⁵ TAMTÉŽ. Fol. 196b.

V. Závěr

Přestože je v Náchodě jako v jednom z mála měst dochován důkaz jak o hrdelním soudnictví, tak i o tom civilním, byly prameny k civilním přím dosud přehlíženy. Cílem této bakalářské práce bylo tuto stránku náchodské kriminality prozkoumat. Prostorově byla práce vymezena územím náchodského panství, zvláště pak samotného města Náchoda a přilehlých městeček a vesnic.

V práci byly sledovány konfliktní vztahy týkající se určitých oblastí života raně novověkých lidí. Pozornost jsem věnovala také tomu, jak byly tyto konflikty před rychtářským soudem řešeny. Pracovala jsem s obdobím osmi let (1615-1622), ve kterých bylo v rychtářských manuálech zaznamenáno čtyřicet čtyři různých případů, a všechny zachycené spory byly zahájeny podáním soukromé žaloby. Zastoupení jednotlivých sporů bylo sledováno a rozděleno pomocí typologie vytvořené Terezou Siglovou, kterou tvořily dvě hlavní kategorie: trestněprávní a civilněprávní spory. V rámci trestněprávních sporů (16 případů) se lidé nejčastěji soudili kvůli cti (6 případů, 13,63%) a v rámci civilněprávních (27 případů) byly nejvíce zastoupeny pře o majetek (21 případů, 47,75%), zvláště pak o dluhy (16 případů, 76,19%). Rychtářský soud se pak dále nejvíce zabýval spory s použitím násilí (6 případů, 13,63%) a krádežemi (3 případy, 6,82%). Další spory se vyskytovaly pouze jeden až dva případy na spor.

Když jsem se snažila o porovnání náchodského panství s jiným panstvím přibližně ve stejné době, narazila jsem na problém, neboť jsem zjistila, že neexistují téměř žádné práce (až na práci T. Siglové), které by zkoumaly kriminalitu v těchto letech. Většina prací se zabývá obdobím až po ukončení třicetileté války. Jedním z důvodů může být právě zmiňovaná třicetiletá válka. Válka je nestandardní ve všech sférách života a tedy i v rámci kriminality, je tedy možné, že badatelé se této době vyhýbají záměrně, protože by se jednalo o zkreslený vzorek. Další z možností je také to, že se zápisy z doby začátku války nedochovaly, nebo se prostě drobná kriminalita nevidovala, protože lidé měli za války jiné starosti.

Jak jsem již zmínila, srovnání je možné pouze díky práci Terezy Siglové, která ve své knize zpracovala výskyt sporů na pardubickém panství v 16. a 17. století. V úseku let 1601-1625 (což bylo nejbližší k letům 1615-1622) došlo před pardubickými soudními institucemi k šedesáti pěti sporům o čest, což by ve srovnání s náchodským panstvím vycházelo přibližně dvacet jedna případů za osm let, tedy zhruba třikrát více případů. Je však možné, že v Náchodě byly tyto konflikty řešeny usmířením a nebyly proto ani zaznamenány. Naproti tomu pře o dluhy se v Pardubicích téměř nevyskytovaly. V letech 1601-1625 se objevilo

pouze sedm sporů týkajících se dluhů. Dalo by se tedy říci, že každých osm let se v této době staly přibližně dva případy. Tento počet se vymyká i v rámci samotného pardubického panství, neboť během 16. a 17. století se sporů o dluhy týkalo 27,1% ze všech civilněprávních pří.

Spory mohly být řešeny různými způsoby, přičemž většina sporů byla řešena soudní cestou. Důvodem podání žaloby a zahájení soudního řízení v civilněprávních sporech byla nejčastěji snaha zajistit si vrácení dluhu, nebo nahrazení vzniklé škody. V rámci trestněprávního řízení, jako byly spory o čest, ublížení na zdraví a krádeže, chtěli žalobci dosáhnout především odškodnění, buď finančního, nebo symbolického.

Alternativou pak bylo smírné řešení konfliktů, o kterých byl v manuálech pořízen pouze zápis. Jeho pozitiva zdůrazňoval také Koldín ve svém zákoníku. Při uzavírání přátelské smlouvy se obě strany zavazovaly pod hrozbou sankce k dodržení smíru. Zvláště se pak usmíření doporučovalo ve sporech o čest, ale užíváno bylo například i v konfliktech, ve kterých byla projednávána otázka dluhu. Strany se dohodly, že dluh bude splacen v určených částkách v předem stanovených termínech. Takových smluv o splácení dluhů bylo v letech 1615-1622 zaznamenáno dvanáct. Přesný počet všech sporů, které skončily usmířením, však zjistit nemůžeme. Jednou z rychtářových povinností totiž bylo provádět občůzky a případné neshody na místě urovnávat. Spory vyřešené hned na místě nemusely být tedy ani písemně zaznamenány.

Konflikty, zvláště ty trestněprávní, byly často vázány také na určitá místa. Jedním z takových příznačným míst byly krčmy, lidé zde byli často posílení alkoholem a stávali se tak náchylní k slovním i fyzickým útokům. Dalším takovým místem byly také jarmarky, nebo jakákoliv veřejná místa.

Za celé sledované období se vyskytl pouze jeden zápis, ve kterém rozhodoval vrchnostenský úředník. V ostatních případech rozhodoval pouze rychtář, v některých sporech také s pomocí starších obecních. Rychtáři a městské rady fungovali jako prostředníci mezi vrchnostenskými úředníky a poddanými a byli tak důležitým článkem ve fungování vrchnostenské správy. Byli však vybíráni z řad obyvatel města, ve kterém žili i vykonávali svoji funkci, ve svém rozhodování tak nemuseli být vždy objektivní a také motivace pro řádné plnění této funkce mohla chybět, neboť rychtář za své služby nedostával žádný plat a odměnou mu byly pouze peníze za vybrané pokuty.

Resume

I focused on problems related with certain aspects of life at the beginning of the 17th century. I also focused on solutions of these problems by local judges. In the period from 1615 to 1622 there were mentioned forty-four cases. I divided these cases to different groups on the base of typology created by Tereza Siglova. The most common types of cases were disputes about properties (47.75%) and offences against the honour (13.63%). Local judges also solved violent disputes (13.63%) and robberies (6.82%).

Cases could be solved by different ways, but most of them were solved by judges. The most common motive for the trials was an attempt to get back borrowed money or to have damages refunded. In the causes mentioned in the first paragraph judges wanted to reach above all compensation both financial or symbolic.

Another way of solving conflicts was agreement of both sides- in this case there was made a report only. Koldín mentioned its advantages in his codex too. The agreement was recommended in the cases regarding offences against the honour above all, but it was also used in case of conflicts regarding debts. Both sides agreed to have the debt paid in concrete sums and in terms agreed beforehand. There were twelve contracts regarding debts mentioned from 1615 to 1622.

Conflicts were also connected with concrete places. One of them were pubs, people were often drunk and were more liable to verbal or violent attacks. Other similar places were also markets or public places.

VII. Seznam pramenů a literatury

Prameny:

SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 835, sign. 24, kn. 34. Rychtářský manuál 1603-1632.

Literatura:

BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé. Dějiny českých měst*, Lidové noviny 2004. ISBN: 80-7106-674-5.

ČECHURA, Jaroslav. *Kriminalita a každodennost v raném novověku. Jižní Čechy 1650-1770*. Argo 2008. ISBN 978-80-257-0049-5.

ČECHURA, Jaroslav. Smiřičtí- finančníci českých stavů (pohled do komorních počtů Albrechta Jana ze Smiřic 1606-1612), *Stopami dějin Náchodska 12*, Náchod 2008. ISBN: 978-80-86676-06-7. s. 141-158.

ČELAKOVSKÝ, Jaromír. Mistr Brikcí z Licska, In. *Ottův slovník naučný IV*. Praha 1891. s. 680-681.

ČELAKOVSKÝ, Jaromír. Pavel Kristián z Koldína, In. *Ottův slovník naučný XIV*. Praha 1899. s. 542.

ČERNIKOVSKÝ, Petr, *Katalog nejstarších náhodských privilegií*, *Stopami dějin Náchodska* č. 13, 2009. s. 209-226.

ČERNIKOVSKÝ, Petr, *Raně novověké poddanské město jako vrchnost. Náchod a jeho venkovské zázemí v 15.–17. století*, *Zpravodaj historického klubu*, č. 1, 2004. s. 51–62.

ČÍŽEK, Jan. *Hrdelní soudnictví města Náchoda v 16. Století*, *Stopami dějin Náchodska* 4, Náchod 1998, s. 9-52.

DIBELKA, Jaroslav. *K novým možnostem studia trestněprávní problematiky. Obranné strategie mužů a žen obviněných ze smilstva na třeboňském panství (1650-1750)*. *Československý časopis historický* 106, 2008. s. 19-53.

DÜLMEN, Richard van. *Bezectní lidé. O katech děvkách a mlynářích. Nepočestnost a izolace v raném novověku*. Praha 2003. ISBN 80-86569-43-8.

DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století) II. Vesnice a město*. Praha 2006. ISBN: 80-7203-812-5.

FELCMAN, Ondřej, FUKALA, Radek, [et al.], *Poděbradové. Rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat*. Lidové noviny 2008. ISBN 978-80-7106-949-2.

FRANCEK, Jindřich. *Příběh tajné lásky- Eliška Kateřina Smiřická a její sexuální skandál*. Havran 2005. ISBN 80-86515-57-5.

FRANCEK, Jindřich, *Zločin a trest v českých dějinách*, Praha 1999. ISBN 80-86182-91-6.

FRANCEK, Jindřich. ŠIMEK, Tomáš. (edd.), *Hrdelní soudnictví českých zemí. Soupis pramenů a literatury*, Pardubice 1995.

HOLASOVÁ, Andrea. *Cesta za vzděláním Jaroslava II. Smiřického ze Smiřic (1588-1611). Celostátní studentská vědecká konference Historie 2000, České Budějovice 5. -6. prosince 2000*. České Budějovice, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích 2001. ISBN: 80-7040-515-5. s. 35-69.

HRAŠE, Jan Karel, *Dějiny Náchoda, 1. Díl, Od nejstarších dob až do bitvy na Bílé Hoře*, Náchod 1895.

HRAŠE, Jan Karel. *Dějiny Náchoda, 2. Díl, Od bitvy na Bílé hoře až do vypuknutí válek pruských, čili od r. 1620- 1740*, Náchod 1994. ISBN: 80-900041-8-0.

HRDLIČKA, Josef. Úředník, in: Václav Bůžek - Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007. ISBN 978-80-7203-694. s. 216-238.

CHOCHOLÁČ, Bronislav. *Soudní znalci, notáři či spekulanti? Role rychtářů na západní Moravě v 16. a 17. století*. In *Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*. Vyd. 1. Brno: Matice moravská, 2003. ISBN 80-86488-13-6, s. 753-759.

JANÁČEK, Josef. *Valdštejn a jeho doba*, Svoboda Praha 1978.

JÁNOŠÍKOVÁ, Petra. KNOLL, Vilém. *Ke kodifikaci městského práva v Čechách*. In *Acta Universitatis Masarykianae Brunensis Iuridica, Vývoj právních kodifikací*. Brno: Masarykova univerzita 2004. ISBN 80-210-3610-9. s. 243-262.

JIREČEK, Hermenegild. Jireček, Josef. (ed.) *Mistra Brikcího z Licska práva městská*, Praha 1880.

JIREČEK, Josef (ed.). *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína*, Praha 1876.

JORDÁNKOVÁ, Hana., SULITKOVÁ, Ludmila. Kompetence rychtářského úřadu v Brně v předbělohorském období. *Pocta Janu Janákovi. Předsedovi Matice moravské, profesoru Masarykovy univerzity věnují k sedmdesátinám jeho přátelé a žáci*. Brno 2002. ISBN- 80-86488-07-1. s. 127- 147.

KELNEROVÁ, Dana, *Sexuální delikvence ve světle smolných spisů. Příspěvek k dějinám sexuality v 16.-18. století*, Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C, 5, 1999, s. 159-188.

KLABOUC, Jiří. *Staré české soudnictví (Jak se dříve soudívalo ?)*. Orbis 1967. s. 220-221.

LUDVÍK, Josef Myslimír. *Památky hradu, města a panství Náchoda, i vlastníkův jeho, 1. Díl*. Hradec Králové 1857.

MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Linde 2006. ISBN 80-7201-433-1.

MALÝ, Karel, *Trestní právo v Čechách v 15. a 16. století*. Praha 1979.

MATLAS, Pavel. *Shovívavá vrchnost a neukáznění poddaní? Hranice trestní disciplinace poddaného obyvatelstva na panství Hluboká nad Vltavou v 17.-18. století*. Agro 2011. ISBN 978-80-257-0382-3.

NOVOTNÝ, David. Královští rychtáři ve věnných městech v předbělohorském období na příkladu Chrudimi, Vysokého Mýta a Poličky, *Paginae historiae 16*, 2008, s. 49-101.

ODLOŽILÍK, Otakar. Poslední Smiřičtí. Od pravěku k dnešku. *Sborník prací z dějin československých k 60. narozeninám Josefa Pekaře. Díl 2*, Praha, Historický klub 1930.

PÁNEK, Jaroslav. *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách*. Výsledky, problémy a perspektivy studia. *Československý časopis historický 32*, 1984. s. 693-728.

PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*, Mladá fronta 1985.

PLAČEK, Miroslav, FUTÁK, Peter. *Páni z Kunštátu. Rod erbu vrchních pruhů na cestě k trůnu*. Lidové noviny 2006. ISBN 80-7106-683-4.

RAJLICOVÁ, Magdalena. *Ottavio I. Piccolomini a jeho vztahy k Itálii v letech 1650-1656. Vztahy Ottavia Piccolominiho s toskánskou rodinou ve světle korespondence se synovcem Francescem Piccolomini*. Pardubice: bakalářská práce 2011.

SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého, 5. Díl-Podkrkonoší, Náchod Hrad*. Praha 1887.

SCHWALLEROVÁ, Jana. *Spory poddaných městečka Veselí nad Lužnicí ve světle rychtářských knih (1630-1783)*. Diplomová práce FF UK. Praha 2002.

SIGLOVÁ, Tereza. *Soudové zisky nenesou. Spory obyvatel městeček pardubického panství v 16. a 17. století*. Brno 2011. ISBN 978-80-86488-80-6.

SIGLOVÁ, Tereza, *Spory o čest mezi poddanými pardubického panství*. *Theatrum historiae* 5, Pardubice 2009. s. 227-244.

SLÁDEK, Miloš. Posmrtné cestování Albrechta Václava Smiřického ze Smiřic, *Cesty a cestování v životě společnosti. = Reisen im Leben der Gesellschaft*. Sborník příspěvků z konference konané 6.-8. Zářím 1994 v Ústí nad Labem. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 1997. ISBN 80-7044-136-4. s. 215-218.

ŠAFÁŘ, Oldřich. Historie náchodského pivovaru, *Stopami dějin Náchodska 4*, Náchod 1998, s. 53-60.

ŠMÍD, Petr. *Hrdelní soudnictví, kriminalita a každodenní život na panství Náchod a v královském městě Nymburce v letech 1513-1620*. Diplomová práce. Univerzita Karlova 2011.

ŠTĚPÁN, Jaromír. Ke krystalizačnímu procesu městského práva českého. In *Městské právo v 16.-18. století v Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané právníkou fakultou UK ve dnech 25.-27. září v Praze*. (ed. Karel Malý). Praha: Univerzita Karlova 1982.

VLČEK, Pavel. *Encyklopedie českých zámků*. Libri 2005. ISBN 80-7277-302-X.

VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha 1999. ISBN 80-86182-24-X. s. 158.

VOREL, Petr. *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15. – 17. století*. Pardubice 2001. ISBN: 80-86046-47-8.

VOREL, Petr. *Velké dějiny země koruny české VII. 1526-1618*. Praha, Litomyšl: Paseka 2005. ISBN 80-7185-648-7.

WASKA, Karel. Drobné delikty před rychtářským soudem v Úterý v 18. století, *Právněhistorické studie* 38, 2007. ISBN: 978-80-246-1426-7. s. 309-318.

WEBER, Max. *Metodologie, sociologie a politika: Protestantská etika a duch kapitalismu*, Oikoymenth 1998. ISBN 978-80-7298-389-6.

WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst, Díl II., život veřejný mezi r. 1420-1620*. Praha 1892.

WINTER, Zikmund. *Zlatá doba českých měst*. 2. vydání, Odeon 1991 ISBN 80-207-0244-X.

WOLF, Vladimír. *Jan Kolda ze Žampachu*. Lupus 2004. ISBN 80-238-5084-9.

Elektronické zdroje:

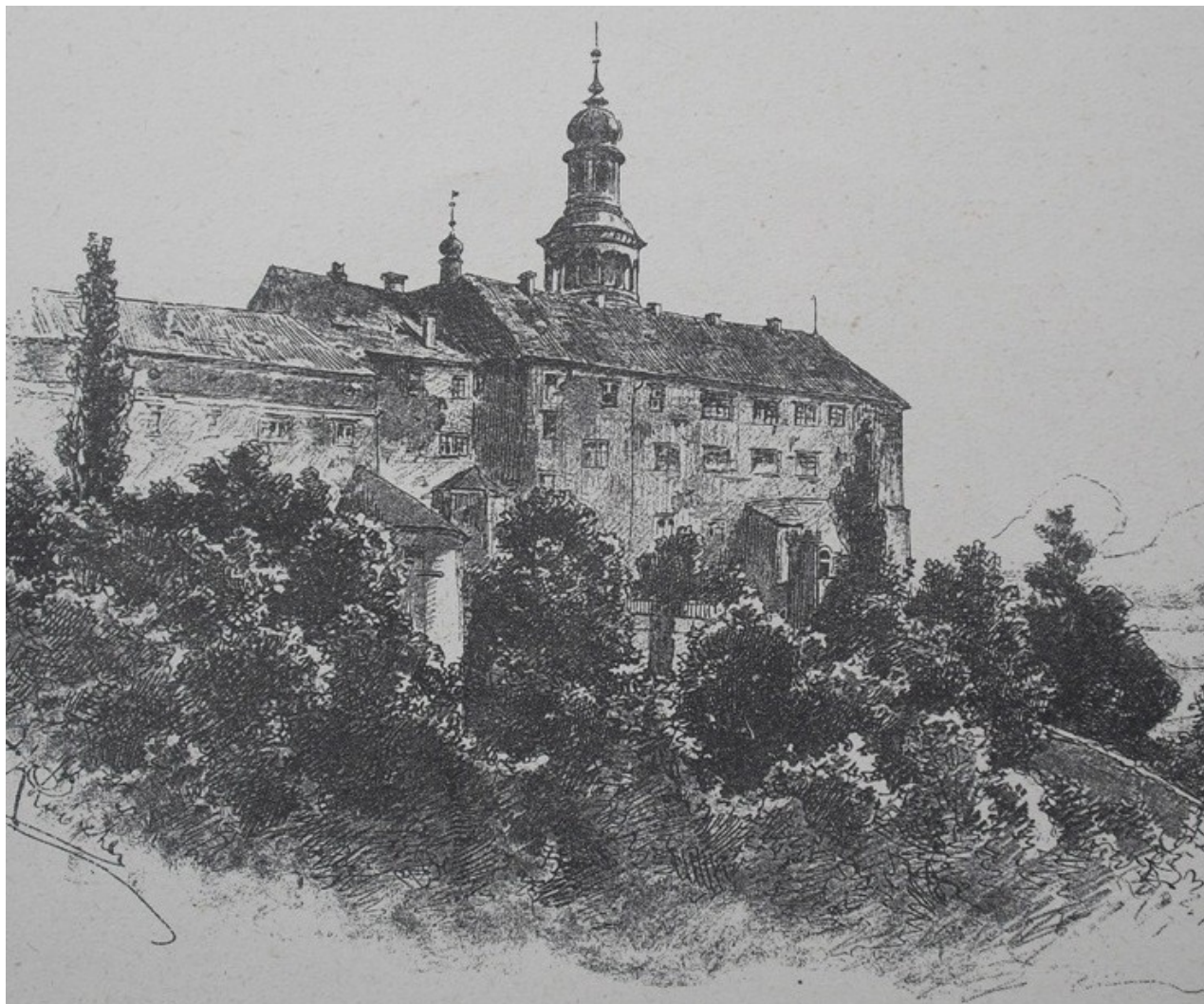
Ottova encyklopedie obecných vědomostí na CD-ROM, díl XV. s. 407: <http://nigger.wz.cz/1505.PDF>

http://de.wikipedia.org/wiki/Albrecht_Jan_Smi%C5%99ick%C3%BD_von_Smi%C5%99ice

<http://historie.osek.cz/encyklopedie/vseobecna/rychtar>

<http://www.mestonachod.cz/mesto-nachod/pamatky/detail.asp?ID=141>

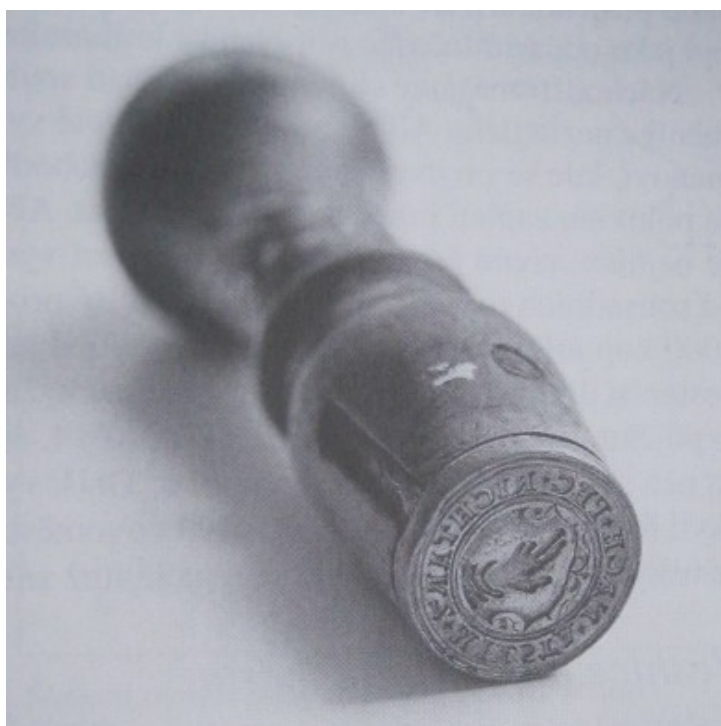
VIII. Obrazová příloha:

Obr. č. 1. Náchodský zámek ze západní strany, kresba. Převzato z: SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého. 5. Díl-Podkrkonoší, Náchod Hrad.* Praha 1887.s. 34.

Obr. č. 2. Veduta Náchoda z roku 1536-1537, Mathias Gerung. Převzato z:
BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé. Dějiny českých měst*,
Lidové noviny 2004. Po s. 96.

Obr. č. 3. Typář pečeti městského rychtáře z počátku 17. století. Převzato z:
BAŠTECKÁ, Lydia, [et al.], *Náchod: historie, kultura, lidé. Dějiny českých měst*,
Lidové noviny 2004. s. 75.

Obr. č. 4. Rychtář. Převzato z: [31. 5. 2012],[online],
<http://historie.osek.cz/encyklopedie/vseobecna/rychtar>

Obr. č. 5. Náchodský praníř umístěný u staré radnice. Převzato z: [31. 5. 2012],[online], <http://www.mestonachod.cz/mesto-nachod/pamatky/detail.asp?ID=141>

172

Manuál Rychtársky ro Měste Náchodě k Leti 1 6 16 zalesiny
 porovnímí nazy Dviziem Jarubau z Městečka Šlpergku z Městeczkostri
 Meramšeho wiewítelom zgedne a Tobiasem Trpnem Městčím
 ro Měste Náchodě Dviziem Jarubau a Dviziem Jarubau dolexšaneho štrany Denge
 a Daborna. 1 6 16. Vyřatol ro Nedělich Ocni ginat pafšedorašty. Štalo se
 xpátolske porovnímí před panem Rychtárkem Městčím ro Měste
 Náchodě. w pýtomině Dvizeného pana Jana Štaw, jeho do/staleg/keg
 z Daborna. Mězy? Dviziem Jarubau danšedem žimě šeg.
 ka Šlpergku z Městeczkostri Meramšeho wiewítelom zgedne.
 a Tobiasem Trpnem Městčím ro Měste Náchodě, Dviziem
 Jarubau a Dviziem Jarubau dolexšaneho štrany Denge. a to takore
 šit goš Dviziem Jarubau nadnáznauziadoš Tobiasem Trpnem štomu ro
 wohl a togo Dobrodiní gemu Tobiasem Trpnem ro diel. a pro
 pšigil. Aby Tobiasem Trpnem gemu Dviziem Jarubau štrany Denge
 Jarubau porovnímí penězito prarop a štrawcedšaw Trpizeti štr
 mi štrany. tako naterminy zaplatil. Přednie pýtomině
 porovnímí a zaplatil dal Tobiasem Trpnem Dviziem Jarubau na
 štrany štrany pšit štrany štrany Dviziem Jarubau pšigil. a druhý
 Termin datí ma Tobiasem Trpnem o Swatem Wite nez pšice pšigil
 nebo wedrawú Nedělich rotem konežimě Letga nemeg, jeho 1 6 16.
 Šošť štrany miš. Ažeti termin datí ma Tobiasem Trpnem o Swatem
 Jarubau welikem Dviziem Jarubau. štrany nez pšice pšigil štrany. nebo
 wedrawú nedělich rotem konežimě. w je Letga 1 6 16. patna
 štrany štrany miš. Štrany ma tako Tobiasem Trpnem štrany
 mi štrany pšit Dviziem Jarubau pana Rychtárke, štrany nez žiwiezeny pšigil
 štrany štrany rotem konežimě a takore penize porovnímí pšit rotem
 štrany štrany Terminu ma Tobiasem Trpnem. po štrany pošli ana
 štrany štrany Dviziem Jarubau štrany wiewítelom štrany. Do Městečka Šl-
 pergku odšlati a odrezowati. Štrany štrany štrany a od To-
 biasem Trpnem štrany štrany tak pšit štrany terminy štrany štrany
 nadpšige plazano a odrezowano nebo štrany štrany štrany

Obr. č. 6. Ukázka zápisu z Rychtářského manuálu: SOkA Náchod, AM Náchod, inv. č. 835, sign. 24, kn. 34. Rychtářský manuál 1603-1632. Fol. 172.